RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1901. Andra Kammaren. N:o 29.

Lördagen den 4 maj.

Kl. 11 f. m.

§ 1.

Justerades de vid kammarens sammanträde den 27 nästlidne april förda protokoll.

§ 2.

Å föredragningslistan fans först uppförd herr *David Bergströms* anhållan att till herr statsrådet och chefen för kongl. finansdepartementet få framställa ett spörsmål.

Sedan berörda, skriftligen affattade spörsmål blifvit uppläst, blef nämnda anhållan af kammaren bifallen.

§ 3.

Härefter föredrogos, men blefvo åter bordlagda sammansatta stats- och bankoutskottets memorial n:o 3 samt sammansatta stats- och lagutskottets utlåtande n:is 4, 5, 6, 7 och 8.

§ 4.

Angående ändrad lydelse af §§ 60, 65 och 75 riksdagsordningen.

Till afgörande företogs konstitutionsutskottets utlåtande n:o 6, i anledning af väckt motion om ändrad lydelse af §§ 60, 65 och 75 riksdagsordningen.

Uti en inom Andra Kammaren väckt motion, n:o 171, hade herr *D. Holmgren* hemstält, att Riksdagen måtte, såsom hvilande till vidare grundlagsenlig behandling, antaga följande förslag till ändrad lydelse af §§ 60, 65 och 75 riksdagsordningen.

Angående ändrad lydelse af §§ 60, 65 och 75 riksdagsordningen. Forts.)

»60 §.

När ärende — — — derom tillåtas. *Omröstningen skall ske öppet och medelst namnupprop. Befinnes i mål, der blott enkel pluralitet erfordras, de afgifna rösterna lika delade, nedlägge talmannen i en dertill afsedd rösturna en ja-sedel och en nej-sedel, båda lika samt hvar för sig slutna och hoprullade, och afgöres då omröstningens utgång genom den sedel, som en af kammarens ledamöter på anmodan af talmannen ur rösturnan upptager.*

65 §.

När i fråga — — — Riksdagens beslut. *Om vid sammanräkningen af de afgifna rösterna dessa befinnas lika delade, nedlägge Andra Kammarens talman i en dertill afsedd rösturna en ja-sedel och en nej-sedel, båda lika samt hvar för sig slutna och hoprullade, och afgöres då omröstningens utgång genom den sedel, som en af Andra Kammarens ledamöter på anmodan af talmannen ur rösturnan upptager.*

75 §.

Vid alla val, *hvilka alltid skola ske med slutna sedlar*, iakttages — — — erfordras.»

Utskottet hemställde emellertid,

att herr Holmgrens ifrågavarande motion ej må föranleda någon Riksdagens åtgärd.

Vid utlåtandet hade fogats reservationer:

af herrar friherre *Barnekow, Dahn, Johnsson, Andersson* i Öhrstorp och *Wavrinsky*, hvilka ansett, att utskottet bort tillstyrka den föreslagna grundlagsändringen; samt

af herr *Boëthius* med afseende å vissa delar af motiveringen.

Sedan utskottets hemställan blifvit uppläst, anförde:

Herr Holmgren: Herr talman! Såsom kammaren behagade finna af det föreliggande betänkandet, är den motion, som jag vågat väcka och som inrymmer förslag till en grundlagsändring, en gengångare sedan flere riksdagar. Det är icke mindre än 14 gånger tillförene efter nationalrepresentationens ombildning, som denna fråga legat på kamrarnes bord. I dag är det femtonde gången. Det är således en gammal bekant, som här möter oss, och mot gamla bekanta bör man ju visa skälig skonsamhet eller till och med välvillig hänsyn. Det är detta jag påräknar att kammaren skall

göra, då jag nu går att med några få ord plädera för min motion, som af konstitutionsutskottet blifvit äfven denna gång afstyrkt.

Angående ändrad lydelse af §§ 60, 65 och 75 riksdagsordningen. (Forts.)

Utskottet anser, att den omständigheten, att frågan förelegat så många gånger och, som konstitutionsutskottet säger, för hvarje gång förkastats, skulle föranleda den uppfattningen i kammaren, att den äfven nu bör förkastas. Man kan hysa olika uppfattning i detta fall, huruvida den omständigheten, att en fråga »förkastats», bör föranleda någon att anse, att frågan är förkastlig. Om man skulle gå in på utskottets tankegång, skulle t. ex. den omständigheten, att frågan om begränsning af den kommunala rösträtten förelegat, såvidt jag minnes rätt, 26 gånger utan att vinna Riksdagens bifall, leda derhän, att sjelfva frågan skulle anses förkastlig, och med fäst afseende derå, att härordningsfrågan förelegat många gånger, skulle äfven densamma kunna anses förkastlig och böra utan vidare lemnas utan afseende. Jag tror dock icke, att man bör fullfölja en sådan tankegång.

Utskottet säger nu till en början, att de skäl, som jag anfört för motionen, icke äro fullgiltiga. Jag har först framhållit, hurusom den af mig ifrågasatta förändringen i röstsättet i kamrarne skulle vara gagnelig, icke endast derigenom, att riksdagsarbetet skulle förkortas, utan äfven med hänsyn dertill, att den slutna omröstningen, såsom varande tidsödande, skulle lemna rum för ett bättre och principielt rigtigare voteringssätt. Vidare har jag förmenat, att en dylik förändring skulle synnerligen gagna de särskilda representanterna. Och slutligen har jag såsom skäl för denna grundlagsändring framhållit, huru i hög grad gagneligt och välgörande det öppna omröstningssättet skulle vara för kommittenterna.

Gent emot det först framhållna skälet säger konstitutionsutskottet, att det »hyser tvifvelsmål, huruvida, på sätt motionären antager, någon afsevärd tidsbesparing vore att förvänta genom införande af det öppna omröstningssättet.» Jag påstår med bestämdhet, att detta konstitutionsutskottets yttrande är ett fullständigt misstag, och jag stödjer mig i detta fall på en auktoritet, som torde väga tungt. Det är nemligen en före detta ledamot af denna kammare, förutvarande statsministern Themptander, som under en debatt i denna kammare år 1895, då denna fråga här förelåg, förklarade, att han varit närvarande i andra länders representantförsamlingar, och dervid förvånat sig öfver med hvilken snabbhet voteringarna der verkställdes. Jag vill af hvad han härom yttrade icke upptaga kammaren med att uppläsa mera än följande:

»Vidare ber jag» — säger herr Themptander — »få fästa uppmärksamheten på en annan praktisk fördel af de öppna omröstningarna, nemligen att de skulle i väsentlig mån minska besväret och tidsutdrägten med dessa slutna voteringar, som nu ega rum. Först och främst går hvarje votering, som är öppen, hastigare än en sluten, emedan uppräknandet af rösterna sker samtidigt med namnuppropet. Man behöfver ej offra tid med öppnandet och upp-

Angående ändrad lydelse af §§ 60, 65 och 75 riksdagsordningen. (Forts.)

räknandet af röstsedlarne. Men äfven ur annan synpunkt eger den öppna omröstningen ett företräde; det är nemligen — såsom jag sjelf många gånger haft tillfälle att erfara i olika länders representantförsamlingar, som jag bevistat — så, att frågorna genom den öppna omröstningen afgöras med en skyndsamhet, som förvånar den, hvilken är van vid våra förhållanden. Presidenten uppmanar helt enkelt dem, som sluta sig till en viss mening, att stiga upp från sina platser, och i de fall, der resultatet ej är tvifvelaktigt, blir omröstningsresultatet då ögonblickligen konstateradt. Jag minnes särskildt en gång, då jag såg — jag vill minnas — 17 voteringar företagas i den tyska riksdagen i ett plenum, hvarunder man hos oss icke på långt när skulle hafva medhunnit så mycket just i följd af de många voteringarna, som här äro så tidsödande.» Jag anser, att detta herr Themptanders yttrande onekligen är värdt mera än konstitutionsutskottets uttalade tvifvel, och jag vill dessutom påpeka det förhållandet, att det är ingen visdom eller statskonst, som ligger i det att betvifla och ifrågasätta allt, som uppgifves. Detta är fastmera enligt min tanke ett mycket svagt skäl för det motstånd man gör mot en reform, som är så påträngande och har så många skäl för sig.

Utskottet säger vidare:

»Utskottet, som först och främst icke kan finna, att riksdagsordningens bestämmelser om proceduren inom Riksdagens kamrar få göras beroende af hvad som må anses vara till den enskilde riksdagsmannens fördel eller icke, anser» o. s. v. Med anledning af detta konstitutionsutskottets yttrande vill jag säga, att ingen menniska har sagt något dylikt, och allra minst har jag sagt det eller ens tänkt det. Här är såsom det egentliga och hufvudsakliga motivet för förändringen icke alls fråga om att gagna den särskilde riksdagsmannen, utan det är fråga om riksdagsordningens bestämmelser angående röstningsproceduren inom Riksdagens kamrar, hvilka bestämmelser af konstitutionsutskottet medgifvits vara principielt origtiga, sådana de nu äro. Ej heller har något konstitutionsutskott, sedan denna fråga börjat behandlas af Riksdagen, bestridt rigtigheten deraf, att den öppna omröstningen är i principielt hänseende den enda förståndiga, utan det har varit praktiska hänsyn, som föranledt konstitutionsutskottet att den ena gången efter den andra afstyrka den i nämnda hänseende gjorda hemställan. Men om man emellertid nu erkänner, att föreskrifterna i riksdagsordningen om den slutna omröstningen äro principielt origtiga och att proceduren härvidlag måste lemna rum för en annan, icke vore det väl då någon skada, om man, då man införde principielt rigtiga bestämmelser, derigenom *äfven* kunde befordra de enskilde representanternas gagn. Detta kan väl icke vara något skäl emot, utan är väl snarare ett ytterligare skäl för ändring af dessa bestämmelser.

Det vigtigaste skäl utan tvifvel, som konstitutionsutskottet ansett sig hafva anfört mot det föreliggande förslaget, är det, då ut-

Angående ändrad lydelse af §§ 60, 65 och 75 riksdagsordningen. (Forts.)

skottet säger: »Om en representant i någon mera ömtålig fråga kan tänkas genom påtryckningar blifva frestad att svigta i sin pligt att fritt och sjelfständigt fatta sitt beslut och rösta i öfverensstämmelse dermed, är det utan tvifvel vid omröstning med sluten sedel för honom lättare än vid öppen votering att, oberörd af påtryckning, låta sitt votum bestämmas uteslutande af den egna, på sjelfständig pröfning grundade öfvertygelsen om hvad i hvarje fall är rigtigast, klokast eller lämpligast.» Mina herrar! För den riksdagsman, som vill dölja sina åsigter, är det utan tvifvel fördelaktigast att få sluta sig bakom den tysta sedeln; men är det tänkbart, att en riksdagsman skulle kunna göra det till sin uppgift att vilja dölja något sådant? Och vidare frågar jag: Hvilket skulle icke resultatet blifva af den obegripliga tankegången i konstitutionsutskottets föreliggande betänkande? Om det är en sanning, att en man står bakom sitt ord och en käring vid sin gryta, är det ännu större sanning, att en *riksdagsman* skall stå bakom sitt ord. Och om man då antager, att en riksdagsman har efter moget öfvervägande skaffat sig en bestämd öfvertygelse, kan man då tänka sig, att han skulle vilja dölja detta och att han skulle vara en sådan slaf af sitt parti, att han för den skull skulle vilja bakom den tysta röstsedeln förneka just denna sin på ärlig väg vunna öfvertygelse? Detta är omöjligt. Naturligt är visserligen, att, om jag har en öfvertygelse i ena eller andra hänseendet och jag finner likatänkande, som i stort sedt hafva samma åsigter som jag sjelf, jag då sluter mig till detta parti. Men aldrig skall jag blifva en sådan slaf under partiet, att jag skulle af partihänsyn vilja undertrycka min personliga öfvertygelse. Gör jag detta, kan jag icke representera mig sjelf såsom menniska och ännu mindre svenska folket.

Utskottet anser, att en person — en riksdagsman, en representant — kan känna sig »frestad» — utskottet använder detta uttryck — att i vissa grannlaga fall gå en annan väg än den, hvartill hans öfvertygelse skulle leda honom. Mina herrar! När vi lära våra barn den grundsatsen: »När skalkar locka dig, så följ icke», måste vi väl antaga, att vi först sjelfva hafva lärt oss den, och någon frestelse i nämnda hänseende kan sålunda svårligen förekomma. Det är derför för mig omöjligt att förstå, huru en person kan hafva en på sjelfständig pröfning grundad öfvertygelse och på samma gång vara rädd för att omtala denna sin öfvertygelse för någon.

Utskottet säger vidare, att »det är tänkbart, att en utskottsledamot, som i en föreliggande fråga inom utskottet uttalat sig för en mening, vid ärendets behandling i kammaren på grund af förebragta goda skäl finner sig föranlåten att öfvergifva denna mening, eller att uti en fråga, deri gemensam omröstning eger rum, de omständigheter, som hos den enskilde riksdagsmannen orsakat en dylik ändring i tänkesättet, inträdt efter frågans behandling i kamrarne». Denna tanke och detta uttryck är emellertid fullständigt

Angående ändrad lydelse af §§ 60, 65 och 75 riksdagsordningen. (Forts.)

uppkonstrueradt af konstitutionsutskottet, ty det är ju alldeles gifvet, att redan nu lemnas icke för den enskilde representanten den minsta utväg att mellan voteringarne i de särskilda kamrarne och den gemensamma voteringen tala om, att han har ändrat åsigt. Och om det icke nu föreligger någon möjlighet härtill, hvarför skall man då komma och tala om detta, för den händelse att man inför den öppna omröstningen, som är den naturligaste.

Vidare säger utskottet — hvad som äfven af dessa 14 konstitutionsutskott, som förut behandlat frågan, anförts — att då man väljer en representant, »tager man hänsyn till hans karakter och hans åsigter i allmänhet» och att det derför icke skulle vara något gagneligt för kommittenterna, om den öppna omröstningen infördes vid Riksdagen. Jag är öfvertygad om, att så menlöst är numera icke svenska folket eller våra kommittenter, att de åtnöja sig med att en representant eller en person, som uppträder som kandidat, har »en god karakter och att de känna till hans åsigter i allmänhet». Det ser ut, som om konstitutionsutskottets majoritet i detta fall hade en viss likhet med dessa i sagan omtalade sju sofvare, som efter 200 års sömn vaknade upp och icke det minsta kände igen den omgifvande verlden. Det är ju alldeles gifvet, att folket nu för tiden icke åtnöjer sig med att veta, att en representant heter Andersson eller Pettersson eller anses i den socken, der han är hemma, hafva en präktig karakter, utan man vill veta, hvad han tänker i hvarje särskildt fall och huru han handlar såsom folkets representant. Det är alltför naivt att komma med slika utgjutelser, som konstitutionsutskottet här gjort.

Sedan framhåller konstitutionsutskottet, att kommittenterna alls icke göra anspråk på några bevis, huru deras representanter röstat inom Riksdagen. Alla menniskor fordra dock bevis. »Bevisa din sak» är en regel, som gör sig gällande som ett anspråk på hvarje menniska, och skulle då icke detta anspråk i allra högsta grad göra sig gällande mot dem, som representera folket — det högsta uppdrag, som man kan skänka en medborgare. Jo, det är för visso i allra högsta grad angeläget för representanterna, att de få en utväg att kunna bevisa, hvilken ståndpunkt de intaga i de för landet vigtiga frågorna, och med samma rätt hafva äfven kommittenterna anspråk på att få veta, hvar de hafva sina representanter. Detta är emellertid icke möjligt annat än derigenom, att den öppna omröstningen införes här i landet, liksom den har införts i alla andra civiliserade länder, der man har folkrepresentation.

Med afseende på detta sistnämnda säger emellertid utskottet: »Hvad vidare angår det af motionären åberopade föredömet från andra länder, så må i detta afseende blott påpekas, hurusom motionären synes hafva förbisett, att i många af de stater, der det öppna omröstningssättet är användt inom folkrepresentationen, de politiska och särskildt de parlamentariska förhållandena äro helt olika mot hos oss.»

Angående ändrad lydelse af §§ 60, 65 och 75 riksdagsordningen. (Forts.)

Precis samma skäl hafva föregående konstitutionsutskott, som behandlat frågan, användt. Det är således lånadt, och jag vill visst icke förebrå konstitutionsutskottet, att det lånat dessa tankar, ty det finnes ju nästan icke någonting nytt under solen. Så mycket mindre vill jag förebrå konstitutionsutskottet detta, som det visat sig, att det här har varit en viss öfveransträngning för konstitutionsutskottet, då detta är det sjette betänkandet, som kommer från detta utskott under innevarande riksdag. När detta skäl senast framhölls, tillät jag mig fråga — det var vid 1899 års riksdag — hvilka de förhållanden vore, som äro så alldeles olika och säregna hos oss mot i alla andra länder. Härpå svarade konstitutionsutskottet icke ett ord. Jag frågade, om det är olika danade hjernor här mot i andra länder, men det behagade konstitutionsutskottet icke svara på. Hvad är det för förhållanden, om icke desamma, nemligen att folkets representanter skola representera folket och i riksförsamlingen uttala hvad folket tänker och känner och föra dess talan. Finnes det några olika förhållanden här i landet, som skulle påkalla ett dylikt hemlighetsmakerisystem med folkets angelägenheter, som icke förekomma i andra länder? Det är icke rimligt att komma med detta.

Sedan jag nu i största korthet tillåtit mig att anställa ett slags kritik af utskottets betänkande, skall jag blott tillägga, att jag beklagar, att jag bland de högt aktade och ärade reservanterna, hvilka stält sig på min sida och föreslagit en dylik grundlagsändring, icke finner en ärad ledamot af konstitutionsutskottet, nemligen herr Waldenström, hvilken har förklarat sig vara den, som framför alla andra vill föra sanningens talan. När man berömmer sig af att ega dygdens mod, måste man ock ega sanningens och säga sin mening rent ut. 1895 instämde herr Waldenström med herr Themptander i hans yrkande om bifall till förslaget om öppen omröstning i Riksdagen. Jag beklagar detta, men man hjelper sig icke mycket med beklaganden. Emellertid gläder jag mig öfver att finna fem reservanter och af dessa tre från skånebänken, öfver hvilken fortfarande hvilar den hänsofne Sven Nilssons i Efveröd ande, hvilken ännu icke har lemnat dem förstockade i konservatismens garn.

Jag skall uppläsa några rader af denne i sann mening liberale man, som här har suttit på dessa bänkar i många år. Han säger vid debatten den 15 april 1891: »Ju mera man fått erfarenhet om huru frågorna inom Riksdagen behandlas och afgöras, desto mera har det blifvit klart för mig, att en förändring måste ske i den rigtning motionären påyrkat. Det är enligt min tanke icke möjligt att en längre tid fortgå på detta sätt, utan man måste låta sina valmän och Riksdagen veta, huru man röstar i hvarje fråga.» Så uttalade den mannen sig här i Riksdagen 1891; och då antog Andra Kammaren den motion, som framlagts utaf herr Andersson i Högkil med 116 röster mot 94.

Angående ändrad lydelse af §§ 60, 65 och 75 riksdagsordningen. (Forts.)

Under förhoppning, att Andra Kammaren skall fortgå på reformernas väg och vidblifva sitt två gånger förut fattade beslut i denna stora och vigtiga fråga, är det som jag, herr talman, vågar yrka afslag å utskottets hemställan och bifall till den vid utskottets betänkande fogade reservation af friherre Barnekow m. fl., hvilka ansett, att utskottet bort tillstyrka den föreslagna grundlagsändringen.

Herr Boëthius: Herr talman! Mina herrar! Som herrarne finna, har jag reserverat mig mot vissa delar af motiveringen. Det är med anledning af hvad som innehålles i 2:dra stycket å sid. 4 i utskottets betänkande. Utskottet har der sett saken ur synpunkten af den enskilde riksdagsmannens fördel. Utskottet har gjort detta, derför att motionären framhållit den synpunkten, men enligt min uppfattning är detta en så origtig syn på saken, att frågan härom ej behöft och bort af utskottet upptagas. Denna sak bör nemligen icke bedömas från synpunkten af den enskilde riksdagsmannens fördel, utan från synpunkten: om den är gagnelig eller skadlig för riksdagsarbetet, för det politiska lifvet. Är öppen omröstning nyttig för vårt politiska lif, då anser jag, att den bör antagas, vore den ock aldrig så otreflig för den enskilde riksdagsmannen. Genom att utskottet således sett saken ur denna synpunkt, har utskottet också kommit att framställa ett skäl, som jag alldeles icke kan gilla, ett skäl, som i sjelfva verket snarare skulle tala *för* reformen. Det säges nemligen, att en utskottsledamot kan i kammaren finna sig böra frånträda en åsigt, hvarom han i sitt utskott varit med, och då kan det vara fördel för honom att kunna göra det med tillhjelp af den slutna omröstningen. Nej, mina herrar, har en utskottsledamot varit med om ett utskottsbetänkande, då anser jag det vara hans ovilkorliga skyldighet icke att stå fast dervid — ty skäl kunna förebringas, som öfvertyga honom om att han bör ändra mening — men att i sådant fall tillkännagifva det uti kammaren, ty annars gör han sig i sjelfva verket, skyldig till samma sak som en person, hvilken i kammaren uppträder och yrkar bifall till en fråga och sedan röstar *emot* den. Och detta måste jag stämpla såsom i hög grad origtigt.

En annan sak, mina herrar, är det vid den gemensamma voteringen. Det kan nemligen hända, att en riksdagsman mellan beslutets fattande i kammaren och den gemensamma voteringen nödgas ändra åsigt. I så fall bör han naturligtvis vid den sistnämnda rösta på annat sätt, än han gjorde vid beslutets fattande i kammaren; men han har här icke någon möjlighet att omtala skälen, hvarför han ändrat sin mening, och han har icke heller genom denna ändring, så att säga, förfalskat protokollet, hvilket han gjort, om han, efter att hafva yttrat sig genom ett utskottsbetänkande eller direkt i kammaren under ett vanligt plenum, röstar i motsatt rigtning utan att anteckna det till protokollet. Och det borde motionären insett sjelf, att det är en stor skilnad. Det är just dessa gemensamma voteringar, som äro ett skäl, hvarför hos

oss sluten omröstning bör finnas åtminstone med afseende å dem. Jag skall i detta sammanhang tala om ett exempel från denna riksdag, hvilket rör mig sjelf. Vid behandlingen i kammaren af frågan om farmaceutiska institutet var jag mycket tveksam, men jag fann mig ej fullt öfvertygad af de skäl, som anfördes *mot* utskottet, och jag röstade derför i kammaren *med* utskottet. Sedermera forskade jag emellertid ytterligare i saken och kom till det resultatet, att jag bort rösta på annat sätt; och det gjorde jag också vid den gemensamma voteringen. Men hade det nu varit öppen omröstning, så hade jag nog ej kunnat göra så. Men *detta,* mina herrar, vore något för riksdagsarbetet skadligt, om man af konseqvensmakeri nödgades rösta på ett sätt, som icke öfverensstämmer med hvad man anser rigtigast.

Angående ändrad lydelse af §§ 60, 65 och 75 riksdagsordningen. (Forts.)

Frågan om öppen eller sluten omröstning måste, som sagdt, ses från den synpunkten: är det nyttigt eller skadligt för riksdagsarbetet? Och min uppfattning är den, att det kan vara skadligt för riksdagsarbetet att införa öppen omröstning icke blott i det nu angifna hänseendet, utan äfven i andra fall, ty det kan icke nekas, att påtryckning från partierna eller från utomstående eller från högre stående innebär en frestelse. Man har sagt, att det bör stå en *man* bakom *ordet.* Men det är något annat, som enligt min uppfattning är ännu vigtigare, nemligen att det bör finnas en *öfvertygelse* bakom *rösten;* och om det genom yttre påtryckning går så, att riksdagsmannen röstar *mot* sin öfvertygelse, då är det skadligare, än om komittenterna icke alltid veta, på hvad sätt deras representant röstat.

Det finnes emellertid en synpunkt, som motionären här framhållit rörande vissa »fördelar», som jag verkligen anser rätt, att utskottet behandlat. Det är hvad som förekommer i tredje stycket på fjerde sidan, der utskottet refererar motionärens åsigt, att det skulle vara för den enskilde riksdagsmannen och för valmännen så nyttigt, om den enskilde riksdagsmannen med protokoll kunde styrka, att han röstat på det sätt, som han uppgifvit för valmännen. Här, mina herrar, kommer man in på något högst egendomligt. Man kan tänka om riksdagsmännen, att de kunna vara ganska hederliga karlar, fastän de icke kunna stå emot en påtryckning. Men en riksdagsman, som uppgifvit för sina kommittenter, att han röstat på annat sätt, än han gjort, ja, den personen måste jag för min del stämpla såsom moraliskt ovederhäftig. Nu har motionären den besynnerliga förutsättningen, att valmännen skulle utgå från att deras representanter äro sådana moraliskt ovederhäftiga personer, så att det behöfde styrkas med svart på hvitt, hvad de uppgifvit om sig sjelfva. Mina herrar, jag tror icke, att våra valkretsar i allmänhet välja personer, om hvilka de hafva en sådan uppfattning, och skulle det också finnas en eller annan, som väljer sådana personer, så anser jag verkligen, att den valkretsen får skylla sig sjelf. Och jag anser det hvarken nödigt eller nyttigt, att riksdagsordningen

Angående ändrad lydelse af §§ 60, 65 ock 75 riksdagsordningen. (Forts.)

ändras till förmån för sådana valkretsar, så att de må kunna kontrollera sina ovederhäftiga representanter.

På grund af hvad jag nu sagt och på grund af den ståndpunkt, jag alltid intagit till denna fråga, är det klart, att jag yrkar bifall till utskottets kläm. Hvad motiveringen angår, så skulle jag för min del vilja stryka tredje stycket å sid. 4, men derom skall jag dock icke framställa något yrkande.

Friherre Barnekow: Herr talman! Mina herrar! Min ståndpunkt har alltid varit den, att jag satt den öppna omröstningen framför den slutna; och min ståndpunkt är densamma äfven i dag. Emellertid vill jag icke trötta kammaren med många och långa motiv, oaktadt jag nog kunde hafva sådana, och särskildt vore jag mycket hågad att bemöta den siste talaren. Men då motionären sjelf anfört så många motiv, vill jag, som sagdt, icke trötta kammaren med att anföra några sådana, utan jag skall endast be att få upplysa om orsaken, hvarför jag och mina medreservanter i reservationen icke yrkat bifall till motionen, utan yrkat bifall till den föreslagna grundlagsändringen. Anledningen härtill är den, att vi icke kunnat vara med om den motivering, som är af motionären afgifven. Denna är nemligen, enligt vårt förmenande, något väl kraftig, kraftigare, än den behöfde vara, ty det finnes så många andra goda skäl, så att motionären icke behöft använda sådana kärnuttryck som »sådana stackare», att bibehållandet af det slutna omröstningssättet utgör »rent af en rättskränkning mot valmännen», samt »meningen är väl ej, att grundlagen skall fournera representanter, som *icke* äro sanna, med medel att bibehålla de kommittenters förtroende, hvilka de föra bakom ljuset». Detta är med ett ord sådana kraftuttryck, som vi icke kunnat vara med om, oaktadt vi gillat de skäl, som anförts.

Utaf den anledningen skall jag be att helt kort få yrka bifall till motionen med uteslutande af vissa delar utaf motiveringen.

Herr Darin: Herr talman! Mina herrar! Då jag inom utskottet funnit mig föranlåten att i allo biträda utskottets framställning, kan jag vid detta tillfälle fatta mig helt kort.

Det kan utan tvifvel anföras åtminstone skenbart goda skäl för den förändring i tillvägagåendet vid voteringar, som motionären ifrågasatt. Men jag tror, att vid närmare granskning dessa skäl illa hålla stånd inför erfarenhetens pröfning. Det synes mig, att man om motionärens skäl, i likhet med hvad vice ordföranden i utskottet nyss uttalat, kan säga, att många af dem äro mera starka än goda. Jag tror, att vid föregående tillfällen, då denna fråga varit å bane i kammaren, vida bättre skäl anförts i det syfte, motionären afsett.

Det har ofta sagts, att det största förtroende, medborgare kunna gifva en person, är att välja honom till representant i Riksdagen. Emellertid ger motionärens framställning vid handen, att det måtte

finnas fall, då förtroende icke är det rätta uttrycket för förhållandet mellan valmännen och representanten, utan snarare raka motsatsen. Har det kommit derhän, hvilket motionären förutsätter kunna inträffa och kanske äfven menar hafva inträffat, att representanten behöfver med klara bevis *styrka* inför valmännen, huru han utöfvat sitt uppdrag, *eller* äro omständigheterna sådana, såsom motionären äfvenledes antager, att det måste betecknas såsom en *rättskränkning* rent af mot valmännen, att icke en sådan grundlagsförändring bringas till stånd, att dem tillförsäkras *det enda tillförlitliga medlet* att förvissa sig om sin representants ståndpunkt i en eller annan fråga — jag säger: har det gått derhän, har således förtroendet alldeles förbytts till misstroende, då, mina herrar, menar jag, att det för båda parterna är skäl att tänka på, om icke så fort som möjligt kontraktet bör uppsägas.

Angående ändrad lydelse af §§ 60, 65 och 75 riksdagsordningen. (Forts.)

För min enskilda del hyser jag allvarliga farhågor för att den öppna voteringen under vissa förhållanden — jag hoppas, att det måtte vara under undantagsförhållanden — skulle innebära en fara för representanternas sjelfständighet, och denna min farhåga stödjer sig alldeles icke på några teoretiska konstruktioner, utan på en ganska beklaglig erfarenhet ifrån åtskilliga kommunala styrelseområden. Men om nu på dessa områden påtryckningar af det slag, utskottet antyder, kunna förekomma, så är, efter mitt förmenande, faran för sådana påtryckningar ännu större i Riksdagen. Det måste kunna tänkas, att sådana påtryckningar framkomma ifrån den första statsmagtens sida. De kunna tänkas framkomma från medarbetare i Riksdagen. De kunna äfven tänkas framkomma ifrån intresserade utanför Riksdagen.

Då således jag, herr talman, i motsats till motionären, anser, att det tillvägagångssätt vid votering, som nu följes inom svenska Riksdagen, innebär den största tryggheten för bevarandet af representantens sjelfständighet, och jag således instämmer i hvad utskottet sagt, att han på detta sätt kan, »oberörd af påtryckning, låta sitt votum bestämmas uteslutande af den egna, på sjelfständig pröfning grundade öfvertygelsen om hvad i hvarje fall är rigtigast, klokast eller lämpligast», anhåller jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Nydal: Onekligen kunna skäl anföras både för och emot det nuvarande omröstningssättet i Riksdagens kamrar. För min del skulle jag kanske vara temligen likgiltig för frågan: sluten eller öppen omröstning, om jag icke haft vissa personliga erfarenheter, som varit egnade att skärpa min blick för olägenheterna af det slutna omröstningssättet.

Redan vid min första riksdag hände mig något, som jag icke här skall närmare angifva, men som var af den obehagliga beskaffenheten, att jag intogs af en verklig motvilja mot ett omröstningssätt, som, för att begagna motionärens ord, beröfvar riksdagsmannen

Angående ändrad lydelse af §§ 60, 65 och 75 riksdagsordningen. (Forts.)

all möjlighet att styrka, huru han röstat. Det kan ju vara sant, att dylika fall, då en riksdagsman kan få mer eller mindre obehag derigenom, att han blir misstänkt för eller kanske till och med beskyld för att hafva röstat annorlunda, än han i sjelfva verket gjort, icke så ofta torde inträffa, och för öfrigt får den, som beträder den politiska banan, snart nog lära sig att icke vara så känslig och ömtålig af sig; den olycklige får förr eller senare, såsom trosskusken Spets' »Grålle» i Fänrik Ståls sägner, »i tjensten garfvadt läder». Men i min tanke är i alla fall den antydda olägenheten af tillräckligt stor betydelse för att icke böra helt och hållet förbises, om man opartiskt vill bedöma, hvilketdera omröstningssättet bör tillerkännas företräde framför det andra.

Äfven vid min andra riksdag hade jag en personlig erfarenhet, som gaf mig anledning att reflektera öfver den slutna voteringens skuggsidor. Kongl. Maj:ts förslag till värnpligtslag behandlades här i kammaren. Jag hade haft ett anförande till förmån för den föreslagna utsträckningen af beväringsöfningarna. När vi skulle till att votera, sade en ledamot af kammaren till mig: »Men du röstar väl ändå icke för de 48 dagarne?» Jag såg på honom för att se, om han icke skämtade. Till min stora häpnad var det hans fulla allvar. Han hade hört mitt anförande, i hvilket jag gjort ett bestämdt yrkande, och jag hade, som jag sjelf tyckte, talat med känsla och öfvertygelse; han visste också, att jag i lagutskottet röstat för de 48 dagarne; men oaktadt allt detta föreslog han mig nu, att jag skulle rösta *emot* — »ingen behöfde ju veta, huru jag hade röstat». Den man, som gjorde mig detta förslag, åtnjöt både inom och utom Riksdagen ett mycket godt anseende, och den omständigheten gjorde naturligtvis intrycket af hans förslag ännu mer pinsamt, än det annars skulle ha varit. Jag frågade mig sjelf, hvad som kunnat gifva honom anledning att tänka så ofördelaktigt om mig, att han ansåg sig kunna utan att förolämpa mig — han tycktes nemligen fullkomligt omedveten om det förolämpande i sina ord — sätta i fråga, att jag skulle rösta emot en sak, som jag nyss förut offentligt och på det bestämdaste uttalat mig *för*.

Med tiden fann jag, att denne ledamot — i förbigående sagdt, tillhör han icke längre vare sig det politiska lifvet eller jordelifvet — öfver hufvud taget icke tänkte sämre om mig än om andra riksdagsmän, sig sjelf inberäknad, och att han icke var den ende här i kammaren, som hyste dylika allt annat än smickrande tankar om kammarledamöternas politiska sjelfständighet och upprigtighet.

Att detta misstroende, som har sin gifna anledning i det stadgade sättet för våra voteringar, icke saknar allt berättigande, antydes af konstitutionsutskottet, då det framhåller såsom ett mycket stort företräde hos detta voteringssätt, att det tillåter dem, som af en eller annan orsak så önska, att dölja sina vota. Utskottet tyckes till och med anse det vara alldeles i sin ordning, att representanterna på det sättet leka kura gömma med hvarandra och med

Angående ändrad lydelse af §§ 60, 65 och 75 riksdagsordningen. (Forts.)

kommittenterna. Deremot synes utskottet betrakta det som en mycket ringa ting, om under skyddet af voteringssedeln sådana egenskaper skulle trifvas och frodas som osjelfständighet, bristande upprigtighet m. m.

Det må ju vara en sanning, att det under vissa ömtåligare förhållanden för många, måhända till och med flertalet representanter kan vara lättare att rösta efter sin öfvertygelse, om de få rösta med slutna sedlar, än om de skola afgifva sina vota öppet. Men månne icke denna fördel mer än motväges af den omständigheten, att man vid den slutna omröstningen icke har alldeles samma uppfordran att efter bästa förmåga öfverväga skälen för eller emot en sak, som man har, om man måste offentligen angifva sin ställning till saken i fråga? Och är icke den frimodiga och manliga sjelfständighet hos representanterna, som den öppna omröstningen både förutsätter och äfven är egnad att främja, mera värd än den sjelfständighet, den öfvertygelsetrohet, som endast kan utöfvas i hemlighet, i skydd af den slutna voteringssedeln? I min tanke är denna de osjelfständiges sjelfständighet, om jag så får uttrycka mig, icke så mycket att hålla på och att söka bevara åt Riksdagen, som konstitutionsutskottets majoritet synbarligen förmodar, och jag tror verkligen, att man gör svenska folkets representanter mycket orätt, då man menar dem vara i behof af detta skydd för att kunna handla efter sin bästa öfvertygelse.

Jag är öfvertygad, att om alla de af kammarens ledamöter, som veta med sig, att de för sin personliga del icke äro rädda för den öppna omröstningen, nu skulle rösta för motionen, skulle denna få en mycket stor, att icke säga öfverväldigande, majoritet i denna kammare. Under förhoppning, att kammarens ledamöter skola handla ur den synpunkten, anhåller jag, herr talman, att få yrka afslag å utskottets hemställan och bifall till motionen.

Häruti instämde herrar *Nyström*, *Johansson* i Öija, *Persson* i Arboga, *Hammarström*, *Broström*, *Nordin* i Hammerdal, *Olofsson* i Digernäs, *Olsson* i Fläsbro, *Styrlander*, *Åkerlind* och *Kvarnzelius*.

Herr Holmgren: Herr talman! Blott några få ord.

Det har sagts af många ledamöter såväl i denna kammare som i Första Kammaren, då man talat med dem om denna fråga mellan fyra ögon, att de för sin del alldeles icke vore rädda för den öppna omröstningen, utan snarare tvärt om skulle önska, att ett dylikt omröstningssätt blefve infördt. Men å andra sidan hafva de sagt, att de vore rädda för sina kamrater och fruktade för deras svaghet.

Med anledning häraf och med afseende på en sådan gängse uppfattning ber jag, herr talman, att få uppläsa ett mycket tänkvärdt yttrande af en högt aktad före detta ledamot af denna kammare, herr Vahlin, hvilken just i fråga härom utlät sig på följande sätt:

Angående ändrad lydelse af §§ 60, 65 och 75 riksdagsordningen. (Forts.)

»Derför kan knappt finnas mer än ett skäl, och det skulle vara, att de visserligen icke anse sig behöfva det för egen del, ty de äro nog orädda och sjelfständiga, men att de misstro sina kamraters sjelfständighet och derför vilja gifva dem ett stöd i den hemliga voteringen. Men att vid sina åtgöranden och beslut utgå från den åsigten, att kamraterna äro svagare än en sjelf, det är kanske icke någon rätt utgångspunkt. Det kan mycket lätt hända, att man har misstagit sig, och att de äro sjelfständigare än en sjelf; och för öfrigt anser jag, att om det förekommer mindre sjelfständiga riksdagsmän, så är icke den hemliga voteringen någon god hjelp mot olägenheterna deraf. En lag, som bestämdt fordrar, att riksdagsmännen äro orädda och sjelfständiga, den skall uppfostra till sådana egenskaper. En lag, som icke har en sådan fordran, den skall ock medföra motsatta verkningar.»

På ett bättre sätt kan man ej uttrycka just denna sanning, som eljest också skulle kunna uttalas så: »du ser grandet i din broders öga och varder icke varse bjelken i ditt eget öga». Hvarför skall man söka, såsom här nämnts, skydda andra, under det man uraktlåter utöfva kritik på sig sjelf! Det kan jag ej förstå vara rätt.

Ytterligare skall jag bedja att få komplettera det citat, jag anförde ur herr Sven Nilssons i Efveröd yttrande den 15 april 1891. Han uttalade då vidare följande:

»Man har också sagt, att man icke skall skapa karakterer genom införande af öppen omröstning. Jag vet icke, huru man bättre på annat sätt skulle skapa karakterer, om icke genom att öppet och ärligt samt oförtydbart få uttala sin mening i hvarje fråga. Att handla sålunda anser jag vara ett bevis på karakter, och om man fortgår på den vägen, så utbildas bäst verkliga karakterer. Den åter, som i en sluten omröstning ena gången röstar så och den andra gången så, synes mig omöjligen kunna vara karakter.»

Jag skall ej tillåta mig att plädera för min motion äfven mot den ärade talaren på upsalabänken.

Slutligen skall jag, då inga skäl af betydelse blifvit anförda emot det i min motion gjorda förslaget, bedja att få instämma i friherre Barnekows yrkande, att Andra Kammaren måtte afslå utskottets utlåtande och bifalla den i motionen gjorda hemställan.

Herr Meyer: Herr talman! Trots alla de vackra fraser, som här anförts, håller jag före, att den slutna omröstningen är ett förträffligt skydd mot det politiska fackföreningstvånget. Jag yrkar derför bifall till utskottets hemställan.

Herr Dahn: Med afseende på den siste ärade talarens yttrande och på grund af hvad i öfrigt anförts, synes kardinalskälet för den slutna omröstningens bibehållande egentligen ligga i hvad som anföres på fjerde sidan af utskottets betänkande, der det heter: »Genom det öppna omröstningssättet skulle derför, enligt hvad utskottet håller

Angående ändrad lydelse af §§ 60, 65 och 75 riksdagsordningen. (Forts.)

före, i vissa fall läggas ett band på den enskilde riksdagsmannens beslutandefrihet, och till äfventyrs ett obehörigt partitryck befordras.»

Ja, mina herrar, vågar en riksdagsman ej motstå en sådan påtryckning, så är han enligt min uppfattning ej lämplig att vara här. De klenmodiga få just genom den öppna omröstningen tillfälle att för sina valmän, som dock stå dem närmare än andra, visa, huru de rösta. Deremot föreställer jag mig, att utförandet af öppen omröstning ej skulle vara behagligt för herrar partiledare och partichefer, hvilka ju då också måste föra öppet visir. För mig synes det också vara alldeles påtagligt, att herr Sven Nilsson i Efveröd hade fullkomligt rätt uti, att den öppna voteringen bäst vore egnad att utbilda politiska karakterer. Då komme man också ifrån de så kallade supélöftena, som i sådant fall skulle höra till en tid, som gått.

Jag yrkar bifall till den af friherre Barnekow gjorda hemställan.

Herr Branting: Herr Meyer, som här fälde ett ord om fackföreningstvång, har väl sjelf många gånger i kammaren visat, att han icke är rädd för att sjunga ut sin mening och att han icke för sin del skyr att, äfven om han står ensam i en fråga, gifva de skarpaste uttryck åt sin åsigt. Det förvånar mig, att han då skulle genom sitt yrkande om den slutna omröstningens fortvaro bedöma sina kamrater så mycket sämre, än han bedömer sig sjelf, då han åberopar, att de behöfva den slutna omröstningens skydd. Ty herr Meyer kan omöjligen göra gällande, att han för sin del behöfver något sådant.

Det förefaller mig, att hela denna saks debatterande vittnar om en ganska efterblifven ståndpunkt i vårt land i vissa fall. Ty nog vore det underbart, om vi skulle vara så helt och hållet skapade på annat sätt än öfverallt eljest i representationsförsamlingar i hela verlden, der den öppna omröstningen, som bekant, anses så godt som ett axiom. Utskottet förklarar visserligen i slutet af utlåtandet, att »i många af de stater, der det öppna omröstningssättet är användt inom folkrepresentationen, de politiska och särskildt de parlamentariska förhållandena äro helt olika mot hos oss.» Detta må nu vara sant, men om det skall vara något slags argument, öfverlemnar jag åt herrarne sjelfva att afgöra. Ty eljest plägar man alltid åberopa, att utlandets exempel manar oss att vidtaga någon viss reform.

Jag skulle ej begärt ordet, om jag ej velat just i denna sak rigta en vädjan till åtskilliga af kammarens ledamöter. Tro herrarne verkligen, att i den stora politiska hufvudfråga, som nu upptar allas sinnen, det kunnat vara möjligt, att hela riksdagstiden nästan gått under fullständig oklarhet om situationen och under en ständig följd af skumrasksamtal och påtryckningar och försök att med minor och kontraminor från den ena gruppens sida motverka den andra, om man verkligen vetat, att vid slutet af allt detta arbete skulle till

Angående ändrad lydelse af §§ 60, 65 och 75 riksdagsordningen. (Forts.)

sist stå den öppna voteringen, der hvar man skulle stiga fram och oförbehållsamt säga sin mening i denna landets lifsfråga? Jag tror, att åtskillig mark skulle undandragas för bearbetningspolitiken, om man visste, att till slut hvar man hade att bekänna färg.

Jag yrkar bifall till reservationen.

Herr *Thylander* förenade sig med herr Branting.

Herr Boëthius: Blott ett par ord med anledning af den siste talarens hänvisning till utlandet och hans förmenande, att vi skulle vara efterblifna, derför att vi icke infört den öppna omröstningen. Nå, hvilka frukter bär denna öppna omröstning i utlandet? Det är *det*, som vi böra fråga efter. Att den förekommer i utlandet är deremot icke i och för sig något skäl, hvarför den skulle vara behöflig. Och då lär erfarenheten från de stater, som genomfört det parlamentariska statsskicket, att der röstar det stora flertalet på befallning efter partiledarnes påtryckning. Men det anser jag icke vara egnadt att framkalla politisk sjelfständighet.

Sedan öfverläggningen härmed förklarats afslutad, framstälde herr talmannen propositioner, dels på bifall till utskottets hemställan och dels på afslag derå och bifall i stället till herr Holmgrens i hans uti ifrågavarande motion gjorda hemställan; och förklarade herr talmannen sig anse svaren hafva utfallit med öfvervägande ja för förstnämnda proposition. Som votering likväl begärdes, skedde nu uppsättning, justering och anslag af följande omröstningsproposition:

Den, som bifaller hvad konstitutionsutskottet hemstält i förevarande utlåtande n:o 6, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren, med afslag å utskottets hemställan, bifallit herr Holmgrens i hans uti ifrågavarande motion gjorda hemställan.

Voteringen utföll med 110 ja mot 98 nej; och hade alltså utskottets hemställan af kammaren bifallits.

§ 5.

Vidare förelåg till afgörande konstitutionsutskottets memorial

n:o 5, angående fullbordad granskning af de i statsrådet förda protokoll.

Punkten 1.

Lades till handlingarna.

Anmälan af konstitutionsutskottet vid granskning af de i statsrådet förda protokoll.

Under *punkten 2* hade utskottet förklarat, att utskottet af anförda skäl ansåge sin pligt vara att för Riksdagen tillkännagifva,

att utskottet funnit det i protokollet öfver kommandomål den 7 mars 1901 omförmälda ärende angående konteramiralen Jacob Häggs bestraffning vara af beskaffenhet att jemlikt § 107 regeringsformen böra hos Riksdagen anmälas.

Sedan detta utskottets tillkännagifvande blifvit uppläst, anförde:

Chefen för sjöförsvarsdepartementet herr statsrådet Dyrssen: Herr grefve och talman! Mina herrar! Konstitutionsutskottet har, såsom af den föredragna punkten framgår, funnit sin pligt vara att för Riksdagen tillkännagifva, att utskottet funnit det i protokollet öfver kommandomål den 7 mars 1901 omförmälda ärende angående konteramiralen Häggs bestraffning vara af beskaffenhet att jemlikt § 107 regeringsformen böra hos Riksdagen anmälas; och har utskottet hufvudsakligen grundat denna sin åtgärd derpå, att konteramiralen Hägg skulle hafva ålagts bestraffning för ett förfarande, som icke bort till bestraffning föranleda.

Innan jag öfvergår till frågan härom, anhåller jag att få beröra ett par af utskottet framstälda anmärkningar rörande målets formella behandling. Utskottet har i detta afseende anmärkt, att i statsrådsprotokollet intet blifvit nämndt angående grunden för den konteramiralen Hägg ålagda bestraffningen. Denna knapphändighet i protokollets affattning står emellertid i öfverensstämmelse med den praxis, som följts beträffande kommandomålen, och genom en jemförelse med den i ärendet utgångna expeditionen vinnes den upplysning, som ansetts erforderlig. Jag vill dock gerna medgifva, att såväl protokollet som expeditionen i målet lämpligen bort erhålla en något fullständigare affattning, än som skett.

Beträffande anmärkningen, att konteramiralen Hägg ej lemnats tillfälle att före målets afgörande i tjensteväg sig förklara, anhåller jag att få åberopa 20 § i gällande disciplinstadga för krigsmagten, enligt hvilken befälhafvare, som innehar bestraffningsrätten, eger att genast ålägga straff för förseelse, hvilken han sjelf åsett eller eljest finner vara »uppenbar och ostridig». Endast i annat fall skall utredning derom ske vid förhör. Genom de uppgifter, som af konteramiralen Hägg lemnats i den korrespondens, hvilken jag af grannlagenhetsskäl ansett mig icke kunna beröra i vidare mån, än som skett i den till utskottet aflemnade promemorian, fann jag förseelsen

Anmälan af konstitutionsutskottet vid granskning af de i statsrådet förda protokoll. (Forts.)

till sin faktiska innebörd uppenbar och ostridig, hvarför någon vidare förklaring ej syntes mig vara erforderlig.

Hufvudpunkten i utskottets utlåtande är emellertid, såsom jag redan antydt, den, att konteramiralen Hägg skulle hafva blifvit straffad för ett förfarande, som icke bort till bestraffning föranleda.

Till förklaring af mitt tillvägagående i saken anhåller jag att få anföra följande.

Det har varit ett öfverklagadt förhållande, att inom flottan, i följd af dess organisation, saknats vid utnämningar till högre officersbeställningar sådana vägledande uttalanden angående möjliga aspiranters skicklighet, som vid armén förefinnas i form af regementschefernas och fördelningschefernas förslag. För att söka undanrödja den brist, som härutinnan onekligen förefunnits, tillkom på sin tid den i utlåtandet omnämnda och der återgifna generalordern af den 21 december 1892. Det framgår af denna generalorder, att syftet med densamma icke varit, att den kommission, som derigenom inrättades, skulle afgifva ett särskildt förslag för fyllande af hvarje särskild, faktiskt uppkommen vakans. Orderns syfte är långt mera vidsträckt och afser, att kommissionen skulle bland officerare af olika grader föreslå, utan hänsyn till någon viss, redan föreliggande vakans, ett visst antal officerare inom hvarje grad för sig i den ordning kommissionen ansåge dem vara sins emellan förtjenta af befordran till beställningar, som under hela det kommande året blefve lediga. Det förslag, som kommissionen hade att afgifva, skulle alltså hafva en i väsentlig mån annorlunda beskaffad karakter, än hvad med tjensteförslag i allmänhet är förhållandet. Denna dess säregna beskaffenhet syntes påkalla, att åt detsamma gåfves karakteren af ett konfidentielt meddelande, åt hvilket någon publicitet icke borde beredas. Att, när 1892 års generalorder meddelades, denna uppfattning varit den bestämmande, om än någon uttrycklig föreskrift derutinnan icke i sjelfva generalorden inflöt, tror jag mig kunna med bestämdhet påstå. I full anslutning till denna uppfattning intog ock den kommission, som efter generalorderns meddelande först sammanträdde, i sin arbetsordning den bestämmelse, att hvad som vid kommissionens sammanträden tilldroge sig skulle af ledamöterna hemlighållas. Att denna arbetsordningens föreskrift afsett, att kommissionens ledamöter skulle hemlighålla ej allenast de öfverläggningar, som inom kommissionen föreföllo, utan ock sjelfva resultatet af dessa öfverläggningar, derom är jag för min del öfvertygad. Att följaktligen kommissionens förslag vore något, som icke borde eller finge af dess ledamöter yppas, har derför *alltjemt från kommissionens första trädande i verksamhet ansetts såsom en oomtvistlig sak.*

Nu har emellertid konstitutionsutskottet påpekat, att kommissionens förslag är något, som icke kan utgöra en hemlighet, emedan detsamma på grund af tryckfrihetsförordningens stadgande i 2 § 4 mom. är en handling, som icke får undanhållas offentligheten. Jag vill ej bestrida rigtigheten af utskottets uttalande, att ifrågavarande

handling, när tillgång till densamma på grund af föreskriften i tryckfrihetsförordningen begäres, icke får hemlighållas. Men frågan är, huruvida denna omständighet i och för sig kan utgöra tillräcklig grund för det påståendet, att konteramiral Häggs förfarande i denna sak icke inneburit en förseelse. Om än tryckfrihetsförordningens föreskrifter medföra, att ett utlåtande af ifrågavarande beskaffenhet icke är fritaget från att bringas till en vid nuvarande anordning föga lämplig publicitet, så är dermed icke gifvet, att icke kommissionens ledamöter kunna hafva varit förpligtade att, i hvad på dem såsom medlemmar af kommissionen berodde, tillse, att förslaget, så långt sådant kunde blifva möjligt, bibehölles vid den egenskap af ett konfidentielt uttalande, som från början varit för detsamma åsyftadt. En förpligtelse af dylikt innehåll hafva obestridligen kommissionens ledamöter åtagit sig, då de tillträdt sitt uppdrag under kännedom om den en gång för kommissionen antagna arbetsordningen, hvars för dem förpligtande kraft de sjelfva för visso icke ifrågasatt.

Anmälan af konstitutionsutskottet vid granskning af de i statsrådet förda protokoll. (Forts.)

Beträffande denna arbetsordning beklagar jag, att den till utskottet öfverlemnade afskrift deraf icke gifvit vid handen det förhållande, som jag härmed anhåller att få upplysa, eller att de 4 originalexemplar, i hvilka den utfärdats, äro underskrifna af de 4 officerare, hvilka vid tiden för dess antagande voro ledamöter af kommissionen. Ett af dessa exemplar innehafves af en hvar bland kommissionens nuvaranre ledamöter, af hvilka de tre, som efter år 1892 i kommissionen inträdt, fått mottaga hvar sitt exemplar af sin företrädare.

Vid mottagandet af ett exemplar af denna arbetsordning, som, enligt bestämmelsen i 9:e punkten deraf, skall tillämpas, så länge icke ändring deri blifvit beslutad, har också, enligt mitt förmenande, tystnadspligten för mottagaren inträdt. Vid sådant förhållande måste, efter min uppfattning, ett af någon kommissionens ledamot samtalsvis gjordt yppande af förslagets innehåll anses såsom ett öfverträdande af en honom åliggande tjenstepligt. Att detta öfverträdande blifvit i bestraffningsordern betecknadt såsom ett oförstånd vid fullgörandet af de tjenstepligter, som ålegat konteramiralen Hägg jemlikt 1892 års generalorder, utan att i bestraffningsordern uttryckligen åberopats den af kommissionen antagna arbetsordningen, kan ju sägas vara en ofullständighet i orderns affattning, en ofullständighet, som jag emellertid redan i början af mitt yttrande sjelf vidgått.

Villigt medgifver jag, att förhållandet mellan den nu ifrågavarande kommissionens sålunda bestämda tjenstepligt och tryckfrihetsförordningens föreskrifter icke för mig från början fullt framträdt. Såsom jag redan vid ett föregående tillfälle i Riksdagen uttalat, synes det mig nu emellertid vara angeläget att söka träffa andra bestämmelser och dervid upphäfva 1892 års generalorder och derpå grundade föreskrifter, då det ju icke kan vara lämpligt att för kommissionens ledamöter längre bibehålla en tystnadspligt, som

Anmälan af konstitutionsutskottet vid granskning af de i statsrådet förda protokoll. (Forts.)

vid jemförelse med tryckfrihetsförordningens föreskrifter visat sig föga ändamålsenlig.

Slutligen vill jag tillägga, att det för en hvar bör vara uppenbart, att jag icke skulle hafva vidtagit en för mig personligen så pinsam och motbjudande åtgärd som att gent emot en gammal vän och skeppskamrat påkalla bestraffning, derest jag icke varit genomträngd af den lifligaste öfvertygelse, att disciplinens upprätthållande ovilkorligen fordrade detta.

Härmed har jag angifvit den uppfattning, som varit bestämmande för mitt handlingssätt och öfverlemnar nu med tillförsigt saken åt kammarens bedömande.

Herr Boëthius: Herr talman, mina herrar! Jag skall be att få yttra några ord med anledning af hvad herr statsrådet nu anfört. Jag skall dervid icke fästa mig vid de ofullkomligheter, som anmärkts hafva egt rum i sjelfva expedieringssättet, då ju herr statsrådet sagt, att detta berodde på gammal praxis, och för öfrigt sedermera erkänt, att en oegentlighet derutinnan förelåg.

Deremot kan jag icke anse, att § 20 uti disciplinstadgan för krigsmagten skulle i detta fall innebära, att amiral Hägg ej bort få i tjensteväg sig förklara. Ty den bestraffande har tydligen icke »åsett» förseelsen, och hvad som här kommit i dagen i denna sak visar ju tydligt, att förseelsen icke var »ostridigt» begången. Herr chefen och statsrådet anförde generalordern af den 21 december 1892 såsom ett slags grund för sitt förfaringssätt och yttrade sig dervid om den befordringsordning, som genom denna generalorder blifvit införd. Jag skall då be att för min del få säga, att jag måste anse detta sätt för behandling af frågor om befordringar inom flottan vara mindre öfverensstämmande med våra grundlagar. Hvad jag nu kommer att anföra är dock icke att fatta såsom en egentlig anmärkning mot den nuvarande chefen för sjöförsvarsdepartementet, ty det är en gammal öfverträdelse, hvarom här är fråga. Det har emellertid synts mig nyttigt, att denna sak något närmare belyses särskildt med hänsyn till den nya ordning för befordringar inom flottan, som herr chefen och statsrådet både i dag och vid föregående tillfällen stält i utsigt.

Herr chefen och statsrådet har anfört, att det af denna kommission afgifna utlåtandet icke vore af samma natur som de utlåtanden, hvilka afgifvas af andra myndigheter vid behandling af befordringsfrågor. Nej, den har tydligen icke ansetts så. Men då blir frågan: huru äro härmed fordringarna i regeringsformens § 20 uppfylda? Det står ju i denna paragraf: »dock böra vederbörande» (vid alla utnämningar i statsrådet) »med förslag inkomma, der sådana hittills egt rum.» Detta af kommissionen afgifna utlåtande har, som sagdt, icke behandlats såsom ett sådant utlåtande af »vederbörande», som i statsrådet förelägges; det har betraktats endast såsom en sekret, en konfidentiel handling.

Anmälan af konstitutionsutskottet vid granskning af de i statsrådet förda protokoll. (Forts.)

Hvad blir följden? Jo, att vid befordringar inom flottan till ledning för utnämningen föreligger endast vederbörande departementschefs förslag, hvilket kan vara utplockadt utur denna kommissions förslag. Men der föreligger intet yttrande af vederbörande myndighet, intet yttrande om, hvarför den och den befordras, eller hvarför den och den bör förbigås. Här är således stadgandet i regeringsformens 28 § om förslag af vederbörande icke uppfyldt. Detta skulle dock kunna vara grundlagsenligt, ty 28 § tillägger: »der sådana hittills egt rum».

Då blir frågan den: hade sådana förslag hittills egt rum vid befordringar inom flottan, när 1809 års regeringsform skrefs?

För att få den saken utredd har jag företagit några undersökningar i äldre statsrådsprotokoll, och det torde kanske kunna vara af intresse att här meddela deras resultat, särskildt med afseende på anordnandet för framtiden af de befordringsfrågor, hvarom här varit tal. Jag beklagar endast, att dessa undersökningar till följd af bristande tid icke kunnat blifva så fullständiga, som önskligt varit.

Regeringsformen antogs den 6 juni 1809. Nu finner man, att den 29 juni samma år, således några veckor derefter, då befordringsmål inom flottan förelågo till afgörande, Karl XIII förklarade, att innan han företoge utnämningarna inom flottan, skulle befälhafvande amiralen i Karlskrona Pukes förslag af vederbörande statssekreterare föredragas i statsrådet; och i detta förslag finnas skäl angifna, hvarför vissa personer i tur förbigås. Således, omedelbart efter regeringsformens antagande och tydligen på grund af äldre praxis ansågs, att vid befordringar inom flottan borde vederbörande befälhafvares förslag föredragas.

Men icke nog med detta. Den 13 oktober 1809 befalde konung Karl XIII, att rullor öfver arméns och flottans befäl skulle upprättas och till regeringen inskickas och att cheferna skulle erinras derom, att de vid förslags afgifvande skulle ställa sig till efterrättelse 1716 års författning och sålunda uppgifva skälen, när någon, som var i tur, förbigicks. Nu är det det egendomliga med 1716 års författning, att den egentligen blott synes hafva gält armén, när den utgafs, men enligt detta stadgande skulle den också gälla för flottan.

Jag har icke varit i tillfälle att genomgå alla årens protokoll sedan den tiden. Men det visar sig, att den 17 januari 1827 inrättades det s. k. storamiralsembetet under dåvarande kronprinsen Oscars ordförandeskap. Det var ett embetsverk, fördeladt på tre afdelningar, af hvilka den första afdelningen just skulle handlägga alla frågor om befordringar. Vidare förekom i instruktionen för storamiralsembetet den bestämmelsen, att eskadercheferna skulle såsom förut afgifva sina betänkanden till storamiralen. Så vidt jag kan förstå, måste detta stadgande jemväl hafva afsett utlåtanden angående befordringar. Derefter hade den första afdelningen att behandla dessa frågor och uppställa ett förslag; och detta förslag

Anmälan af konstitutionsutskottet vid granskning af de i statsrådet förda protokoll.
(Forts.)

inlemnades sedan af storamiralen till regeringen, hvarefter statssekreteraren för krigsärenden föredrog ärendet på grundvalen deraf.

Således finner man, att omedelbart efter det nya statsskickets införande och jemväl under den följande tiden den grundlagsenliga proceduren vid befordringar inom flottan varit iakttagen.

När har då härvidlag en ändring skett? Det måste hafva varit på grund af 1840 års departementsreform. I sammanhang med denna upphäfdes storamiralsembetet, och efter den tiden finnes vid befordringar inom flottan endast en promemoria, föredragen af chefen för sjöförsvarsdepartementet och förut utarbetad i kommandoexpeditionen. Då bortfalla således de af vederbörande myndigheter uppgjorda förslag, hvarom jag ofvan talat. Dock vill jag nämna, att de första dagarne efter departementalstadgans antagande storamiralsembetets förslag ännu föredrogos i regeringen, tydligen beroende derpå, att sådana då funnos qvar, upprättade innan embetsverket upphäfdes. Men sedan dessa förslag tagit slut, gick det så till, som ofvan nämnts, vid befordringar inom flottan.

Enligt min uppfattning har detta sätt att gå till väga varit grundlagsvidrigt. Förmodligen har det försvarats dermed, att föredraganden förut varit en civil person, statssekreteraren för krigsärenden, men nu blef samma person, som var chef för kommandoexpeditionen och som således kände till förhållandena inom flottan. Men precis samma skäl kunde hafva anförts med afseende på armén; och dock bibehöll man der i alla fall de gamla, grundlagsenliga utlåtandena af vederbörande chefer. Det är svårt att inse, hvarför man icke kunnat bibehålla samma anordning äfven beträffande flottan. Och det besynnerliga är, att, så vidt jag kunnat finna, icke någon motivering för förändringen anförts, utan att helt enkelt den grundlagsenliga praxis fallit bort. Efter den tiden är det blott chefen för sjöförsvarsdepartementet, som föreslår.

Det är märkvärdigt, mina herrar, huru saker gå igen. Utaf denna grundlagsöfverträdelse har, enligt min uppfattning, hela denna ledsamhet nu kommit. Ty det var detta, att chefen för sjöförsvarsdepartementet i strid mot regeringsformen blef ensam förslagsställare vid befordringsärenden inom flottan, det var detta olämpliga förhållande, som föranledde 1892 års generalorder. Men då var man inne i den falska tankegången, att det icke behöfdes förslag af ordentliga vederbörande. Derför gjordes den kommission, som då upprättades, till en hemlig kommission och dess utlåtanden till något konfidentielt mellan chefen för sjöförsvarsdepartementet och kommissionen, hvilket var grundlagsvidrigt.

Denna kommissions inrättande kan således enligt mitt förmenande icke gifva någon helgd deråt, att dessa förhållanden borde vara hemliga. Men äfven om man lemnar detta å sido, är det på grund af tryckfrihetsförordningen alldeles klart, att kommissionens beslut icke äro hemliga handlingar.

Härvid kommer man till en ny fråga, som herr chefen och

statsrådet i dag berört. Han säger: Låt vara, att kommissionens beslut enligt tryckfrihetsförordningen äro offentliga. Här förefans dock en öfverenskommelse, och det var då ett fel mot disciplinen att bryta densamma.

Anmälan af konstitutionsutskottet vid granskning af de i statsrådet förda protokoll. (Forts.)

Ja, mina herrar, här äro vi just inne på frågans *kärnpunkt*, det, som gör denna sak så ytterst vigtig. Och det är den frågan, huruvida genom den militära disciplinen någon skall kunna förbindas till saker, som icke hafva stöd i grundlagen, huruvida man skall kunna införa disciplinstadganden, som förpligta till sådant, som strider mot grundlagen, och hnruvida den, som bryter mot ett sådant disciplinstadgande, derför skall kunna straffas.

Detta är enligt min uppfattning en vigtig konstitutionel fråga. Ett sådant tillvägagående är stridande mot hela vårt regeringssätt, och derför har det varit, efter mitt förmenande, det grundlagsvårdande utskottets skyldighet att inskrida mot en dylik uppfattning af de disciplinära stadgandenas betydelse.

Men det är också något annat, som varit utskottets skyldighet, och det är att inskrida mot den *rättsskipning*, som här har egt rum, en rättsskipning, som icke står i öfverensstämmelse med det allmänna rättsmedvetandet i vårt land. Jag skall nu icke inlåta mig på frågan, huruvida denna rättsskipning i och för sig är berättigad. Det är också en synpunkt. Utskottet har emellertid icke ansett sig kunna och böra upptaga den. Men om man också utgår ifrån, att denna högsta militära rättsskipning eller straffrätt bör tillkomma Kongl. Maj:t i kommandoväg, så är det just på grund deraf, att man icke har samma garantier med afseende på den som med afseende på all annan rättsskipning i landet, så mycket vigtigare, att den utöfvas med mycken grannlagenhet och på ett sätt, som icke kränker rättskänslan. Och det måste vara en ovilkorlig skyldighet för konstitutionsutskottet att, om det finner, att derutinnan något brustit, inskrida. Det är dess skyldighet för att värna ett af de vigtigaste intressena, rättsmedvetandet i vårt land.

Men det är icke nog med, att rättsmedvetandet i allmänhet icke får kränkas. Det bör allra minst få ske på det militära området. Vi stå kanske inför en sådan sakernas ordning, att vi skola inpassa vår ungdom i en stram militärorganisation. Då är det vigtigt, att landet har den uppfattningen, att inom den militära straffrättens område äfven rättsordningen iakttages.

Herr A. Hedin i Stockholm: Herr talman! När den åtgärd blef bekant, som har föranledt konstitutionsutskottets framställning i det nu föreliggande utlåtandet, och när den började att diskuteras med en ifver, som jag knappast vet, att jag tillförene bevittnat beträffande någon politisk fråga under den tid jag har deltagit uti Riksdagens förhandlingar, väckte det min synnerliga uppmärksamhet, att den del utaf frågan, som i min tanke är den ojemförligt vigtigaste, icke omtalades, icke nämndes

Anmälan af konstitutionsutskottet vid granskning af de i statsrådet förda protokoll. (Forts.)

vare sig i pressen eller uti de enskilda debatter, till hvilka man blef vittne, hvar man än befann sig, här uppe eller hemma eller när man gick på vägen. Den frågan vill jag derför nu något beröra, såsom jag redan antydde, då en interpellation här rigtades till chefen för sjöförsvarsdepartementet; och jag skulle hafva gjort det inom någon af de närmast följande dagarne, i fall man icke hade fått veta, att konstitutionsutskottet hade beslutit att företaga ärendet till behandling, då jag naturligtvis ansåg det vara rigtigt att afvakta resultatet af utskottets öfvervägande af hvad i saken förekommit.

Nu föreligger detta resultat, och det är utan tvifvel i ett hänseende mycket vigtigt, derför att utskottet har skaffat fram bevisen deruppå, att en högre officer har blifvit dömd till straff för en handling, som icke är straffbar. Det är vigtigt, att konstitutionsutskottet har uppfylt sin pligt att skaffa honom upprättelse för denna oförrätt genom den framställning utaf frågan, som konstitutionsutskottet har gjort, och den anmälan till kamrarne, hvarmed denna framställning slutar. Det är också väl, att konstitutionsutskottet har skaffat upprättelse icke blott åt den så oerhördt förorättade mannen, utan skaffat upprättelse åt oss allesammans här och åt hvarje person i vårt land, som känt sig upprörd öfver den orätt, som här skett under omständigheter utaf den mest exceptionella beskaffenhet, i ty att på sin konstitutionella rådgifvares tillstyrkan — enligt hvad af honom sjelf har blifvit upplyst — Konungen har blifvit förmådd att vidtaga den åtgärd, om hvilken jag kommer att yttra mig så till vida, som den är föranledd af en rådgifvares tillstyrkan, och icke på något annat sätt, än att det är vid denna tillstyrkan, som jag uppehåller mig, om också visserligen det icke är möjligt att fördölja eller få bort det ur någons tanke och hågkomst, att detta tillstyrkande utmynnade uti en åtgärd, för hvilken, i strid med hela det konstitutionella skicket, Konungen har blifvit föranledd att ikläda sig det ansvar, som skulle bäras af en annan.

Emellertid och på samma gång jag således hembär uttrycken af min erkänsla till konstitutionsutskottet för den belysning utskottet har gifvit af en mycket vigtig och hufvudsaklig punkt, måste jag tillika anmärka, att konstitutionsutskottet har alldeles förbigått en annan hufvudsaklig del af frågan, den, om hvilken jag yttrade några ord, då jag nyss började mitt anförande.

Vi hafva utaf herr statsrådet och chefen för sjöförsvarsdepartementet fått veta uti det svar han afgaf på den förut nämnda interpellationen, att han tillstyrkt Hans Majestät Konungen att i kommandoväg fälla en dom, ålägga en officer inom marinen ett disciplinstraff, och han har på samma gång sagt, att han anser sig vara den för Konungens åtgärd konstitutionelt ansvarige. Jag måste bekänna, att det är med verklig häpnad jag hört en sådan uppfattning utaf grundlagen, och det är derför, som jag beklagar, att konstitutionsutskottet icke har upptagit till behandling denna stora hufvudsak, en stor sak icke blott nu och för de intressen, som för ögon-

blicket stå på spel — personliga intressen och förehafvanden — utan stor derigenom, att, om någonting sådant skulle komma att vidare fullföljas, derigenom yxan är satt till roten på ett träd, som vi alla borde vara ytterst måna om att på det omsorgsfullaste sätt värna. Då är nemligen ett hugg rigtadt mot en af de största och vigtigaste grundsatserna uti vårt lands författning.

Anmälan af konstitutionsutskottet vid granskning af de i statsrådet förda protokoll. (Forts.)

Det heter uti herr statsrådets meddelande, att detta ärende, bestraffningsåtgärden mot den ifrågavarande officeren, blifvit afgjordt af Kongl. Maj:t på kommandoföredragning. Detta är nu någonting, som så vänder upp och ned på en, efter hvad jag hittills hade trott, för nästan alla välbekant grundsats i vårt statsskick, så att jag skulle vara frestad att tro, att ryktet härom talade osanning. Men man måste ju tro det, som utaf chefen för sjöförsvarsdepartementet sjelf blifvit uppgifvet, och som nu styrkes af de handlingar, konstitutionsutskottet i sitt betänkande meddelat. Det är en sida utaf saken, som är oändligt mycket värre än den, som konstitutionsutskottet uttrycker i de orden, att ifrågavarande departementschef icke har »med skicklighet» utöfvat sitt embete.

Här är ett disciplinstraff ålagdt amiralen Hägg. Om de militära disciplinstraffen hafva vi att inhemta underrättelser uti strafflagen för krigsmagten, uti disciplinstadgan för krigsmagten, i vissa andra särskilda författningar rörande icke-krigsmän, hvilka hafva blifvit i större eller mindre utsträckning underkastade krigslag och krigsdomstolar, i viss mening äfven indirekt i förordningen om krigsdomstolar, och slutligen i några paragrafer af regeringsformen, nemligen de, som handla om högsta domstolen, § 17 och några af de följande. Hvad inhemta vi då i de åberopade författningarna angående den militära disciplinstraffrätten? Vi inhemta der, att sådana straff dels ådömas utaf krigsdomstol, dels utaf befälhafvare. Vi inhemta, att det är Kongl. Maj:t, som bestämmer, hvilka befälhafvare skola i särskilda fall ega denna militära disciplinstraffrätt. Vi inhemta, huruvida och huru undersökning skall verkställas, innan militärdisciplinstraff ålägges någon. Vi inhemta, huruledes besvär må anföras. Vi inhemta, att de handlingar, som blifva föremål för disciplinstraff, äro dels förseelser mot disciplinstadgan, dels förbrytelser mot strafflagen för krigsmagten (»disciplinmål»), der de äro utaf den lindriga beskaffenhet, att de dock anses icke böra beläggas med högre straff än disciplinstraff. Och så inhemta vi slutligen af regeringsformen, att i fredstid mål, som från krigsdomstolarne fullföljas till Kongl. Maj:t, äfven afgöras af högsta domstolen, i hvilken Konungen, som bekant, när han i domstolens förhandlingar deltager, eger två röster mot det antal röster, som enligt en af regeringsformens paragrafer erfordras allt efter målens större eller mindre vigt.

Nu frågas: hvar finnes inom denna ram utaf bestämmelser om militära disciplinstraff någon plats för Konungens personliga ingripande såsom domare öfver den, som anses hafva gjort sig skyldig till disciplinförseelse? Hvar finnes det något utrymme för Konungen

Anmälan af konstitutionsutskottet vid granskning af de i statsrådet förda protokoll. (Forts.)

på denna terräng? Jag har nämnt i hvilka författningar vi hafva att söka. Det skulle då vara annorstädes. Nej, ingenstädes kunna vi söka det. Det är nu ganska visst, att Konungens deltagande med tvenne röster i högsta domstolens förhandlingar, äfven när dit dragits mål från krigsdomstolarne, äfvensom ock den omständigheten, att högsta domstolen alltid dömer i Konungens namn, hvarför det ju ock heter i grundlagen, att Konungens domsrätt är uppdragen åt högsta domstolen — det är alldeles visst, säger jag, att detta är någonting helt annat, än att man tilltror sig genom en kombination af de nämnda militärstrafflagarne och regeringsformen kunna få fram det åliggandet eller den rättigheten för Kongl. Maj:t att personligen i första hand fälla en disciplindom. Det sistnämnda är någonting inför den svenska statsförfattningens hufvudgrundsatser så rent absurdt, att man råkar i förlägenhet redan vid försöket att diskutera någonting, som till den grad har karakteren af ett axiom för hvar och en, som känner denna statsförfattning uti de hufvudsakliga punkter, som här kunna ifrågakomma.

Konungen dömer på det sätt, regeringsformen omtalar: Han dömer genom högsta domstolen hans domsrätt utöfvas af högsta domstolen; och, då han der är tillstädes, har han att använda tvenne röster. Detta är Konungens domsrätt. Det är ju helt och hållet en formalitet, som står qvar ifrån den tiden, då Konungen här i landet fälde dom i helt annan mening än den, ordet nu har. Dessa två röster i högsta domstolen har Konungen allt sedan högsta domstolen inrättades år 1789 genom förenings- och säkerhetsakten, och de äro en fortsättning af den rättighet Konungen förut hade, att i den afdelning af riksrådet, som hade justitierevisionssakerna om hand, använda tvenne röster och votum decisivum. Det är lätt förklarligt, att man då — låtom säga för högtidlighetens skull — ansåg, att det borde stadgas, att Konungens domsrätt, utöfvad af högsta domstolen, skulle utöfvas i hans namn, och att, för att detta skulle vara mindre formalitetsartadt, han då äfven skulle kunna använda tvenne röster i högsta domstolen. Kongl. Maj:t har sjelf en gång, då Kongl. Maj:t ville blifva af med sina två röster i högsta domstolen och derom vid 1840—1841 årens riksdag afgaf proposition till Riksdagen, uttryckt sig tydligt nog, då han säger, att numera — efter så lång tids förlopp och efter det att allmänheten mycket väl visste, huru högsta domstolens i Konungens namn gifna domar utfärdades — det vore alldeles öfverflödigt för intrycket på allmänheten och dess uppfattning af den högsta rättsskipningen att bibehålla dessa två röster; »ty» — heter det i propositionen — »rättvisans skipning är såväl genom sitt ursprung som genom sin natur nog helig för att icke behöfva hemta någon styrka från monarkens röst eller glans från dess namn.» Det var vid 1840 års riksdag. Allmänheten — menade Kongl. Maj:t — vore tillräckligt upplyst om det verkliga förhållandet för att skilja mellan verklighet och sken, och respekten för rättvisan skulle icke i någon mån minskas derigenom, att man upphäfde,

hvad Kongl. Maj:t också kallar »ett onyttigt bruk», hvars olämplighet äfvenledes af Kongl. Maj:t med mycken styrka framhölls i den ifrågavarande propositionen.

Anmälan af konstitutionsutskottet vid granskning af de i statsrådet förda protokoll. (Forts.

Under sådana förhållanden ligger nu den frågan mycket nära till hands: Om Kongl, Maj:t ansåg sig böra föreslå Riksdagen en grundlagsändring till upphäfvande af Kongl. Maj:ts delaktighet i skipandet af rättvisa i rättskipningens allra högsta instans, huru skulle icke då Kongl. Maj:t hafva funnit sig uppfordrad att, om kommandomålsparagrafen i vår regeringsform verkligen tilldelat Kongl. Maj:t någon domsmagt, då äfven söka att få bort en bestämmelse, som stode i en så uppenbar strid emot såväl bokstafven som andan af vår regeringsform? Men hvarför framstälde då icke Kongl. Maj:t ett sådant förslag? Naturligtvis derför, att Kongl. Maj:t icke drömde om, att han uti 15 § regeringsformen skulle blifvit likstäld med dem, som i första instans fälla en militärisk disciplinär dom, hvilken — om man tilltror sig att på samma gång åberopa den militära straffrätten — ju skall få åtföljas af besvär i högre instans. Ja, absurditeten är i sjelfva verket här så stor, att, när man börjar tala om konseqvenserna af detta antagande, att 15 § regeringsformen skulle jemte hvad den innehåller äfven innehålla något annat, som icke står att läsa der, man är färdig att känna tanken svindla, såsom man fysiskt svindlar vid att se ned i en afgrund. Denna § 15 meddelar ju regler, bedröfligt svaga, obestämda, mångtydiga regler för utöfvandet af Kongl. Maj:ts verkställande magt beträffande den grupp af ärenden, som kallas kommandomål, men i paragrafens ordalag finnes ingenting, som antyder, att den derjemte skulle åt Kongl. Maj:t gifva en straffrätt. Hur kan man för öfrigt falla på den idén, att grundlagsstiftarne mellan en serie af bestämmelser, som handla om den verkställande magten och formerna för densammas utöfning, och före en ny serie af bestämmelser, som handla om domsrättens utöfning i högsta instans, skulle hafva inskjutit en sådan hybrid paragraf, som skulle åt Kongl. Maj:t förläna i dessa s. k. kommandomål en vidsträcktare och en mera okontrollerad exekutiv magt än beträffande några andra regeringsärenden, och derjemte hafva i strid med de följande paragraferna, som tala om, att Konungens domsrätt utöfvas af högsta domstolen, genom denna paragraf förlänat honom en domsrätt, utan att detta finnes med ett enda ord der uttryckt? Tvärt om äro ju ordalagen i paragrafen sådana, att de — om det nu behöfdes — alldeles motsäga ett sådant antagande. Det heter ju der bland annat, att, om föredraganden finner Konungens tillämnade företag vara af en vådlig rigtning eller omfattning eller vara grundade på ovissa eller otillräckliga medel att dem utföra, han skall tillstyrka Konungen att kalla, till ett krigsråd deröfver, tvenne eller flere af de närvarande högre militära embetsmännen. Huru äfventyrligt man nu än må finna det vara att ålägga ett disciplinstraff — låt vara, att det gäller en amiral — skulle det dock vara en underlig innanläsningskonst,

Anmälan af konstitutionsutskottet vid granskning af de i statsrådet förda protokoll. (Forts.)

som finge anlitas för att föreställa sig, att detta vore ett så förfärligt företag, att den militäre föredraganden skulle finna sig böra för all säkerhets skull tillstyrka Kongl. Maj:t att icke lättsinnigt kasta sig i fara utan att först höra ett utlåtande af några högre militärer. Det är så rent tokigt, så löjligt och så befängdt att i denna paragraf få in någonting annat, än hvad den talar om, nemligen en grupp af föremål för Konungens verkställande magt, att det för mig är en ren gåta, huru en sådan obekantskap med en grundlagsbestämmelse eller ett sådant missförstånd af densamma är möjligt. Det är ju så, att i ett högt civiliseradt samhälle, sådant som vårt, äro ett stort antal politiska begrepp spridda bland allmänheten, ingå såsom beståndsdelar i hvad vi pläga kalla allmänbildningen äfven hos ett stort antal af dem, som icke gjort den konstitutionella rätten till föremål för studier. Man kan icke undandraga sig inflytelsen af denna kännedom om sjelfva de grundvalar, på hvilka vår författning hvilar, och allra minst är det för mig begripligt, hur sådant är tänkbart hos en person af, säger man, hög intelligens, och som — efter hvad jag har anledning antaga — idkat grundliga vetenskapliga studier, låt vara på andra områden än det politiska. Det har nemligen icke ett ögonblick fallit mig in, att chefen för sjöförsvarsdepartementet har tillrådt Kongl. Maj:t den ifrågavarande åtgärden i trots mot grundlagen, utan här måste verkligen föreligga ett missförstånd. Att emellertid förklara möjligheten af detta missförstånd går så långt öfver min förmåga, att derpå kommer jag visst att grubbla åtminstone till denna riksdags slut. Det är ju så, att vi något hvar, äfven de, som äro så okunniga i dithörande ärenden som jag, tilltro oss att kunna ha ett omdöme om vissa saker, beträffande härorganisationen och sådant, och *det* är väl icke lättare för oss, än det är för en väl studerad, kunnig och rutinerad militär att göra sig hemmastadd uti dessa stora allmänna begrepp, som kunna kallas sjelfva ryggraden af vår politiska författning — och derför stannar jag vid detta, att nu ifrågavarande sak är en gåta.

Men det är ledsamt, att en sådan gåta kan förekomma, och särskildt visar den, hur betänklig denna paragraf 15, hvilken till det yttersta minimum bland alla minima inskränker den konstitutionella kontrollen, verkligen kan vara, när det inträffar, att en Konungens rådgifvare så tager miste på dess innehåll, att han tror paragrafen äfven bemyndiga Kongl. Maj:t att utöfva en domsrätt, som hela vår författning på det otvetydigaste sätt frånkänner honom.

Här är nu således fråga icke blott om en öfverträdelse af grundlagens bestämmelser — sådant sker ofta, oftare säkerligen, än det stora flertalet af denna kammares ledamöter ha lagt märke till, och jag skall om några dagar besvära kammaren med att höra en framställning om något dylikt — det är icke blott detta, att en grundlagsöfverträdelse väckt min oerhörda häpnad, utan det, att denna

Anmälan af konstitutionsutskottet vid granskning af de i statsrådet förda protokoll. (Forts.)

grundlagsöfverträdelse innebär en öfverträdelse utaf en sådan politisk grundsats, förutan hvilken icke blott en fri författning, såsom den svenska, är otänkbar, utan till och med icke ens en rättsstat kan existera. Denna grundsats är den, som under namn af *magternas delning* eller *åtskilnad,* (»séparation des pouvoirs») har varit populär sedan 150 år tillbaka, d. v. s. sedan den tidpunkt, då den namnkunnige författaren af *Lagarnes anda* utvecklade, hvad den sedan gamla tider kända läran om *de tre magterna* i samhället i sina konseqvenser innebär. Det kan måhända vara väl värdt att höra några utaf de ord rörande denna lära om de tre magterna — man skulle kunna säga: de tre hufvudsakliga funktionerna utaf statsmagtens verksamhet — i hvilka ord han har uttalat följderna af att icke iakttaga denna grundsats. »När» — säger han i ett berömdt kapitel — »hos samme person eller hos samma korporation den lagstiftande magten är förenad med den exekutiva magten, finnes der icke någon frihet; det är äfvenledes icke någon frihet, om magten att döma icke är skild från den legislativa och från den verkställande magten. Allt skulle vara förloradt, om samme man eller samma korporation hade att utöfva dessa tre magter: den att göra lagarne, den att verkställa de offentliga besluten och den att döma öfver de enskildes brott eller tvister.»

Våra grundlagsstiftare i början af 1800-talet kände från vår egen historia betydelsen utaf denna lära om de tre magternas delning eller åtskilnad, de behöfde icke lära den vare sig hos Montesquieu eller uti de amerikanska kolonialförfattningarna, der den uttalades redan på 1700-talet, eller uti den första franska nationalförsamlingens rättighetsförklaring, som ju preciserar vigten af denna princip ända derhän att säga, att »der magtens delning icke existerar, der finnes icke någon konstitution». Våra grundlagsstiftare hade af vår egen historia lärt vigten af att väl skilja den dömande magten från den legislativa och exekutiva. Nu är det visserligen så, att vår grundlag i motsats till många andra grundlagar icke innehåller någon mer eller mindre fullständig rättighetsförklaring, om också fragment till en sådan finnas, dels i 16 § regeringsformen, dels i 86 § regeringsformen, dels slutligen i den grundlag, som enligt föredöme från frihetstiden stiftades enkom för att hägna en af de allmänna medborgerliga rättigheterna, nemligen tryckfriheten. Men ehuru således denna lära om magternas delning icke finnes uti några sententiösa ord uttalad i vår grundlag, finnes realiteten af denna lära der utpreglad mycket fullständigt, och detta i öfverensstämmelse med det program, som konstitutionsutskottet vid 1809 års riksdag sjelft angaf i dessa ord uti memorialet n:o 1 med förslag till regeringsform:

»Utskottet har sökt att bilda en *Styrande Magt,* verksam inom bestämda former, med enhet i beslut och full kraft i medlen att dem utföra; en *Lagstiftande Magt,* visligt trög till verkning, men fast och stark till motstånd; en *Domare-Magt,* sjelfständig under lagarne, men ej sjelfherskande öfver dem. Det har vidare sökt att

Anmälan af konstitutionsutskottet vid granskning af de i statsrådet förda protokoll. (Forts.)

rigta dessa magter till inbördes bevakning, till inbördes återhåll, utan att dem sammanblanda, utan att lemna den återhållande något af den återhållnas verkningsförmåga. På dessa hufvudgrunder af Statskrafternas särskilda bestämmelser och ömsesidiga motvigt skall den Statsförfattning hvila, som utskottet föreslagit.»

Har då till äfventyrs den grundlagsstiftande Riksdagen 1809 misslyckats i utförandet af denna plan? Ha våra grundlagsstiftande fäder, mot hvad de lofvade, »sammanblandat» hvad de uti den 90:de § regeringsformen åtskilde under namnen regerings- och domaremagterna? Nej. Svaret gifves af regeringsformen i de paragrafer, som handla om högsta domstolen, började med orden: »Konungens domsrätt skall uppdraga» o. s. v.; den grundlagsstiftande Riksdagen har *väl* utfört den plan, som angafs i de ord, som jag nyss uppläste ur konstitutionsutskottets memorial n:o 1 år 1809.

Nu är det så, att många lära anse den här ifrågavarande kasus för obetydlig; man har här i början af plenum för mig citerat ett ord, som skall hafva fallit i Första Kammaren, nemligen att det är en »bagatell». Men är det en bagatell, att en oförvitlig och högt förtjent man dömes till straff för en handling, som icke innebär någon förseelse mot lag? Skulle det verkligen vara en obetydlighet? Skulle det vidare vara en obetydlighet, att man har gifvit exempel på, att den verkställande magtens höge chef använder denna magt, sådan den finnes angifven i den §, der den är nästan alldeles afklädd allt tvång af konstitutionella garantier, för att ingripa på ett annat område, från hvilket grundlagen till skydd för alla enskilda medborgare utestänger honom, nemligen den dömande magtens område; om det nu eljest är sant, att ingen frihet gifves uti ett samhälle, som har en så ofullkomlig författning, att den verkställande och dömande magten äro förenade uti samma hand, eller som, för att använda ett ord, som jag nyss citerade, är beröfvad hvarje verklig konstitution? Skulle det vara likgiltigt, skulle det vara en småsak, skulle det vara en obetydlighet? Om sådana missbruk få inrota sig i vårt samhälle, så innebär det i första hand en stor fara för alla dem, som komma under ett sådant utaf grundlagen icke medgifvet kommando, men icke blott för dem, utan äfven för oss alla, från dem, som tro sig sitta högt och skyddade, ned till dem, som intaga de lägsta platserna uti samhället.

Ty på detta sätt skall man i strid med hela vår författnings anda lyckas att efter hand förr eller senare skapa en kår af osjelfständiga embetsmän — en af de största olyckor, som kunna drabba ett samhälle.

Jag erinrar mig från ett besök i ett annat land, der embetsmännen — lyckligtvis ännu med undantag af domareembetenas innehafvare — äro helt och hållet osjelfständiga under envåldigt styrande ministrar — ett land, der man med framgång kan göra anspråk på, att embetsmännen skola tjenstgöra såsom valagenter,

Anmälan af konstitutionsutskottet vid granskning af de i statsrådet förda protokoll. (Forts.)

ett land, der visserligen reservofficerare kunna taga plats i representationen, men ingen officer i tjenst kan väljas till deputerad eller senator. — Jag erinrar mig ett samqväm här, med personer, som knappt nog visste af, att någonting annat kunde existera — der fans bland andra en general. Jag blef tillspord om förhållandena i detta hänseende i mitt land, och när jag då, efter att hafva korteligen angifvit dessa, sammanfattade den mening, som i min tanke vore den i vårt land allmänt gällande, att embets- och tjenstemännens legala och äfven ekonomiska sjelfständighet vore ett af de vigtigaste vilkoren för samhällets sundhet, för såväl enskild rätt som allmänt bästa, så hade jag visserligen, då detaljer nämndes till belysande af denna allmänna sats, till en början iakttagit miner af största förvåning, men slutliga intrycket tycktes gå derhän — hvilket man icke fördolde — att de grundsatser, som i detta hänseende följdes i vårt lilla land, vore i alla hänseenden oändligt öfverlägsna dem, som man i det stora landet ansåg vara så inrotade, att man väl kunde önska en förändring, men aldrig verkställa den. Det var, det kan jag också tillägga, ett af de tillfällen, då jag — jag kan väl bekänna det — med en viss stolthet har i främmande land redogjort för en af de stora politiska grundsatserna i mitt land.

I öfrigt, herr talman, tänker jag, att det, som vidare kan vara att säga — och det är helt säkert ganska mycket — kommer att sägas från andra håll.

Herr von Friesen: Herr talman! Jag är alldeles viss på, — ehuru ingen har sagt mig det — att det icke varit ett angenämt arbete, som detta ärende har beredt konstitutionsutskottet. Jag är också säker på, att det icke är med synnerligen gladt mod, som denna kammare nu tager befattning med denna fråga. Konstitutionsutskottet har dock ej tvekat att göra sig pligt i denna angelägenhet, och jag är säker på, att äfven denna kammare med omsorg och noggrannhet har sökt att sätta sig in i frågan.

Det är en känd sak, att vårt konstitutionsutskott — jemväl dess part från denna kammare — är mycket betänksamt, då det gäller anmärkningar emot regeringens medlemmar. Af så mycket större betydelse är det naturligtvis, när ifrån detta utskott i en anmärkningsfråga ett enhälligt betänkande, utan reservation, framkommer, och det ansvar, som den enskilde riksdagsmannen känner, när han går att pröfva innehållet i betänkandet, blir ju derigenom i hög grad ökadt.

För min del har jag sökt underkasta frågan en sådan pröfning, och jag har icke kunna finna annat, än att konstitutionsutskottet haft rätt att framställa sin anmärkning.

Jag tror också, att det vore skäl, att denna kammare — sin vana likmägtigt — gåfve sin åsigt till känna i frågan. Om det är med kammarens öfriga ledamöter som med mig, att de icke funnit den anmärkning,

Anmälan af konstitutionsutskottet vid granskning af de i statsrådet förda protokoll. (Forts.)

som af konstitutionsutskottet blifvit gjord, häfd genom hvad herr statsrådet och chefen för sjöförsvarsdepartementet här yttrat, så tror jag, att kammaren bör gifva denna sin mening till känna, men jag tror, att detta — äfven i öfverensstämmelse med Andra Kammarens vana — bör ske på ett hofsamt sätt.

Det är derför jag föreslår, herr talman, att kammaren med gillande af konstitutionsutskottets gjorda anmärkning måtte lägga punkten till handlingarne.

Med herr von Friesen förenade sig herrar *Hammarlund, Höjer, Eriksson* i Elgered, *Broström, Johansson* i Öija och *Nordin* i Sättna.

Herr Waldenström: Herr talman! Det är alldeles rigtigt, hvad den siste talaren sade, att det visserligen icke har varit något angenämt göromål för konstitutionsutskottet att befatta sig med det förevarande ärendet. Det har emellertid varit omöjligt att undvika det till följd af den sensation, som uppstått i vårt land och som gripit hela folket med anledning af den högst uppseendeväckande bestraffningsåtgärd, för hvilken konteramiralen Hägg blifvit utsatt.

Herr statsrådet och chefen för sjöförsvarsdepartementet sade, att han ansåge det alldeles nödvändigt för disciplinens upprätthållande inom flottans kår, att konteramiralen Hägg bestraffades. För min enskilda del kan jag icke ur de tillgängliga handlingarne finna, att en sådan åtgärd varit nödvändig. Statsrådet och chefen för sjöförsvarsdepartementet säger nemligen i den momemoria han lemnat konstitutionsutskottet, att han först hade tänkt att låta bero vid den enskilda korrespondens, som vexlades mellan honom och konteramiralen Hägg; men när han fick det andra brefvet, fann han, att det var nödvändigt att bestraffa — bestraffa hvad för något? Icke det, som stod i brefvet, utan det, som han förut tänkt sopa öfver, om ej det andra brefvet hade kommit. Han fann således uppenbarligen icke den nu företagna bestraffningsåtgärden nödvändig för disciplinens upprätthållande. Deremot kan det icke förnekas, att sjelfva bestraffningsåtgärden gifvit disciplinen inom flottans kår en stöt af så allvarlig beskaffenhet, att man torde kunna säga, att sjöministerns auktoritet inom denna kår är fullständigt ruinerad. Såsom herrarne veta, har äfven inom denna kår gifvit sig till känna ett sådant allvarligt missnöje, att jag för min enskilda del vågar säga, att bestraffningsåtgärden stått i väsentlig strid mot statsrådets pligt att i sina åtgärder »iakttaga rikets sannskyldiga nytta».

Jag tror i likhet med den ärade talaren på stockholmsbänken, att 15 § i regeringsformen icke har någonting att göra med bestraffningsåtgärder. De ordalag, hvari denna paragrafs senare del är affattad, tyckas gifva det vid handen. Men konstitutionsutskottet kunde icke gerna gifva sig in på denna fråga; det hade tagit en ofantligt lång tid och vållat en mängd reservationer. Nu gälde det en annan sak, ett särskildt faktum, som kommit till konstitutions-

utskottets kännedom; och utskottet inskränkte sig till detta utan att inlåta sig på den akademiska frågan om den rätta tolkningen af 15 § regeringsformen.

Anmälan af konstitutionsutskottet vid granskning af de i statsrådet förda protokoll. (Forts.)

Konstitutionsutskottet har också låtit sig angeläget vara att behandla detta ärende med all den varsamhet och foglighet, som varit möjlig. Jag tror, att betänkandet äfven ådagalägger detta. Kanske betänksamheten och fogligheten rent af gått väl långt.

Statsrådet och chefen för sjöförsvarsdepartementet åberopar sig i sin P. M. och i det försvarstal, han nu uppläst i kammaren, på den korrespondens, som privat egt rum mellan honom och konteramiralen Hägg. För min del får jag då säga, att jag först och främst djupt beklagar, att statsrådet snappat upp ett sqvallermeddelande om hvad herr Hägg skall hafva sagt åt en person på en bal — eller vid något annat dylikt tillfälle, hvilket det nu månde hafva varit — samt gjort det till föremål för en så allvarlig handling som nu skett. Ett sådant förfarande synes mig icke ådagalägga den fullkomliga rigtigheten af herr statsrådets ord, att hans bestraffningsåtgärd varit för honom sjelf ytterst motbjudande; ty hade den det varit, så hade han nog icke snappat upp ryktet eller låtit det komma till den punkt, dit det gick.

Jag skall emellertid gent emot herr statsrådets yttrande, att han af grannlagenhetsskäl icke framlagt brefven, be att få förklara, att det var en lycka, att brefven icke blifvit framlagda. Hvart skulle det nemligen taga vägen, om konstitutionsutskottet och Riksdagen började befatta sig med att granska privata korrespondenser, låt vara mellan öfver- och underordnade? Hvad konstitutionsutskottet har att göra, det är att bedöma de offentliga handlingar, de tjenstehandlingar eller embetsåtgärder, som föreligga i offentliga protokoll, och ingenting annat. Men eftersom herr statsrådet talade om grannlagenhetsskäl, skall jag be att få upplysa om, att några grannlagenhetsskäl från den synpunkten icke behöft föreligga. Konteramiralen Hägg har nemligen i går till Post- och Inrikes Tidningar aflåtit ett telegram, som på grund af försenad ankomst icke hann inflyta i gårdagsnumret, men som kommer att införas i dagens nummer. Jag fick af en händelse nys derom och skaffade mig då från Posttidningens redaktion en afskrift af telegrammet, så att herrarne kunna få höra det redan nu. Herrarne kunna sedan i afton genom den nämnda tidningen kontrollera dess ordalydelse. Det lyder sålunda: »Då min tid ej tillåter mig besvara alla de bref, som innehålla uppmaning till mig att utlemna den mellan sjöministern och mig förda enskilda brefvexling, får jag härmed förklara, att jag, besluten att gent mot sjöministern iakttaga en ärlig ståndpunkt, ej ämnar utan hans medgifvande utlemna brefven, ehuru jag anser denna åtgärd vara den enda möjliga utvägen att vinna full klarhet i frågan. Karlskrona den 3 maj 1901. Hägg, konteramiral.»

Anmälan af konstitutionsutskottet vid granskning af de i statsrådet förda protokoll. (Forts.)

Herr statsrådet sade, att han funnit den förseelse, som konteramiral Hägg gjort sig skyldig till, faktisk och ostridig. Ja, sjelfva *saken*, att amiral Hägg bekräftat någonting, som alla visste och som en person, en slägting till den förbigångne officeren, frågat honom om, det medgaf konteramiral Hägg i sitt första bref. Om det varit nödvändigt att disciplinärt bestraffa den saken, hade det derför kunnat och bort ske genast. Men såsom herrarne kunna se af P. M., hade herr statsrådet och chefen för sjöförsvarsdepartementet ämnat låta bero vid hvad som passerat, om icke det andra brefvet kommit. Detta är hvad som är faktiskt och ostridigt. Men en annan fråga är, om hvad konteramiral Hägg erkänt *också är en förseelse*. Detta är allt annat än ostridigt. Jag tror icke heller att konteramiral Hägg medgifvit, att så var; och den meningen ligger då icke fjerran, att just denna omständighet gjort, att han blifvit utsatt för bestraffningsåtgärden. Jag ville icke påstå det, men det ligger, som sagdt, nära till hands att antaga det just med anledning af promemorian.

Hvad beträffar herr statsrådets yttrande, att det från viss synpunkt vore alldeles nödvändigt att hålla kommissionens förslag hemligt, vill jag påpeka, att herr statsrådet sjelf i en punkt gifvit en annan person ett meddelande om innehållet i denna handling. Det kunde väl då icke hafva varit mera nödvändigt, att konteramiral Hägg höll förslaget hemligt, än att herr statsrådet och chefen för sjöförsvarsdepartementet sjelf gjorde det. Var sekretessen i och för sig icke mer nödvändig än så, att statsrådet kunde bryta den, hvad rimligt skäl fans då för andras tystnadspligt?

För öfrigt torde det ligga i sakens natur, att den tystnadspligt, som i förevarande fall kunnat åläggas kommissionens medlemmar, icke kan hafva sträckt sig till något annat, än *hvad som icke protokollförts*. Men hvad som protokollförts, var just sjelfva förslaget. Att hålla detta hemligt har aldrig Kongl. Maj:t kunnat ålägga någon, och Kongl. Maj:t har icke heller gjort det. Tröste den sjöminister, som hade tillstyrkt något sådant! Herr statsrådet sade visserligen, att tystnadspligten vore en förutsättning för 1892 års generalorder. Men grundlagen vet icke af några sådana förutsättningar; och att straffa menniskor för vissa förutsättningar, som man sjelf behagar göra, det går icke an. Kommissionens förslag är emellertid enligt grundlagen en handling, som icke får undandragas offentligheten. Der står i tryckfrihetsförordningen, att alla komitéers, beredningars, kommissioners och embetsverks utlåtanden äro offentliga handlingar, som hvem som helst kan begära att få del af. Kongl. Maj:t eger derför icke rättighet att ålägga någon enda af dem, som deltaga i allmänna komitéers eller beredningars arbeten, att hemlighålla det, som hela verlden har rättighet att veta.

När derför herr statsrådet sade, att den omständigheten, att handlingen vore offentlig, icke kunde motivera den uppfattningen, att konteramiralen Hägg icke i förevarande fall begått någon för-

Anmälan af konstitutionsutskottet vid granskning af de i statsrådet förda protokoll. (Forts.)

seelse, då han bekräftat hvad i handlingen stod, så vill jag svara, att det är just det den kan och äfven här har gjort. Är det så, att grundlagen säger, att ingen eger rättighet att neka någon att taga del af en offentlig handling, då eger icke heller herr statsrådet och chefen för sjöförsvarsdepartementet eller någon annan myndighet magt att bestraffa hvad en medlem af en allmän kommission derifrån yppat, såvidt det hört till kommissionens protokoll.

Herr statsrådet sade, att han kunde med bestämdhet påstå, att tystnadspligten i verkligheten *var* en förutsättning för generalordern af 1892. Ja, det är nog bra att kunna påstå detta; men var så god och visa äfven papper derpå. Icke kan Riksdagen nöja sig med att herr statsrådet och chefen för sjöförsvarsdepartementet med bestämdhet påstår någonting om en åtgärd, som skedde före hans tid; den måste naturligtvis äfven på annat sätt kunna förvissa sig derom.

För öfrigt öfverraskar det mig på det allra högsta att höra af herr statsrådet, att den arbetsordning, som blifvit lemnad till utskottet utan datering och utan underskrift, men med påskrift: »Rätt afskrifvet intygas, Axel W:son Gyllenkrok, adjutant i kongl. sjöförsvarsdepartementets kommando-expedition», att denna handling, säger jag, i sjelfva verket lär hafva underskrift. Man tycker, att, när konstitutionsutskottet begär att utfå en handling från ett statsdepartement och får en sådan, hvars rigtighet är bestyrkt af en tjensteman i samma departement, så bör utskottet också kunna lita på, att denna handling är rigtig, så att icke någonting så vigtigt som datering och underskrift fattas. Hvad beträffar herr statsrådets anmärkningar emot utskottet, så har herr statsrådet icke kunnat vederlägga någonting alls af hvad konstitutionsutskottets utlåtande innehåller. Herr statsrådet åberopade sig på generalordern af 1892. Den skulle konteramiral Hägg ha brutit mot. Han har icke brutit mot en enda punkt i denna generalorder, ty der står, som redan sagdt, icke ett ord om någon tystnadspligt.

Vidare sade herr statsrådet, att det vore nödvändigt, att befordringsförslagen inom sjöofficerskåren hölles hemliga för allmänheten, samt att, om kommissionens handlingar skulle anses vara offentliga, han måste tillstyrka Kongl. Maj:t att upphäfva generalordern af år 1892 samt vidtaga andra åtgärder. Men hvarför är det nödvändigt att just hemlighålla befordringsförslagen inom sjöofficerskåren, när ej befordringsförslag inom andra kårer hemlighållas? Gäller det t. ex. tillsättandet af en professur vid ett universitet eller en officersutnämning vid landtarmén, så äro de deröfver uppgjorda förslagen offentliga. Hvarför skall det då vara af intresse, att befordringsförslagen inom sjöofficerskåren hållas hemliga? Det går för öfrigt icke att hålla dem hemliga!

Konstitutionsutskottet slutar sitt betänkande dermed, att »detta förhållande, att bestraffning ålagts för ett förfarande, som icke bort till bestraffning föranleda, är af den betydelse, att utskottet ej kan

Anmälan af konstitutionsutskottet vid granskning af de i statsrådet förda protokoll. (Forts.)

undgå att finna den Konungens rådgifvare, som tillstyrkt beslutet om konteramiralen Häggs ifrågavarande bestraffning, dervid icke hafva med skicklighet utöfvat sitt embete.» Detta är det mest moderata yrkande, som inom konstitutionsutskottet förekommit, och som derför om sig förenade samtlige utskottets ledamöter.

Jag skall be att få instämma i det af herr von Friesen gjorda yrkandet.

Sedan öfverläggningen härmed förklarats afslutad, biföll kammaren det af herr von Friesen framstälda förslag.

§ 6.

Statsutskottets memorial n:o 76, i anledning af remiss med öfverlemnande af uppgift å förändringar år 1900 i statsverkets inkomster af för dess räkning utarrenderade kronoegendomar m. m., som härefter föredrogs, lades till handlingarna.

§ 7.

Angående förändringar i staten för Chalmers tekniska läroanstalt.

Vidare föredrogs statsutskottets utlåtande n:o 78, i anledning af Kongl. Maj:ts i statsverkspropositionen under åttonde hufvudtiteln gjorda framställningar om anslag till Chalmers tekniska läroanstalt.

Under *punkten 1* hemstälde utskottet,

att Riksdagen må, med uteslutande ur den för Chalmers tekniska läroanstalt fastställda stat af deri upptagna anslag till befrämjande af undervisningen i byggnadskonst och ornamentsritning, 500 kronor, till en lärare i mekanisk teknologi, mekanik och konstruktion af enkla maskindelar, 2,000 kronor, till en lärare i svenska språket och bokföring, 400 kronor, till repetitörer, 1,200 kronor, samt till aflöningsbidrag, som förut utgått af donationsmedel, 2,050 kronor, eller tillhopa 6,150 kronor,

a) på ordinarie stat bevilja:

till höjning af aflöningen för en hvar af sex nuvarande lektorer, nemligen i matematik och beskrifvande geometri, i kemisk teknologi samt mineralogi och geognosi, i maskinlära och maskinkonstruktioner, i skeppsbyggeri, i byggnadskonst och ornamentsritning samt i elektroteknik från 3,500 kronor till 4,000 kronor..... 3,000 kronor,

till höjning af aflöningen för en andre lärare i matematik från 1,000 kronor till 2,500 kronor ..... 1,500 »

till höjning af aflöningen för en andre lärare i allmän kemi från 2,000 kronor till 2,500 kronor ..... 500 »

till höjning af aflöningen för en lärare i skeppsbyggeri från 1,800 kronor till 2,500 kronor ..... 700 »

Angående förändringar i staten för Chalmers tekniska läroanstalt. (Forts.)

till höjning af aflöningen för en lärare i allmän mekanik från 1,500 kronor till 2,500 kronor ..... 1,000 kronor,
till höjning af aflöningen för en lärare i väg- och vattenbyggnadskonst från 1,200 kronor till 1,750 kronor ..... 550 »
till höjning af aflöningen för en lärare i modellering från 500 kronor till 1,100 kronor ..... 600 »
till aflöning af en lärare i svenska och tyska språken 1,500 »
till aflöning af en lärare i bokföring ..... 500 »
till höjning af aflöningen för en lärare i frihandsteckning från 1,000 kronor till 2,200 kronor ..... 1,200 »
till aflöning af en lärare i elektrokemi ..... 800 »
till aflöning af en lärare i landtmäteri ..... 400 »
till bestridande af undervisning i mekanisk teknologi, konstruktion af enkla maskindelar och elementär mekanik ..... 3,500 »
till höjning af bibliotekariens arfvode från 300 kronor till 500 kronor ..... 200 »
till höjning af aflöningen för en vaktmästare från 750 kronor till 800 kronor, med bibehållande af rätt till fri bostad ..... 50 »
till arfvoden för assistenter och repetitörer ..... 8,100 »
till aflöning af arbetsbiträden på verkstaden ..... 1,500 »

eller sammanlagdt 25,600 kronor, vid bifall hvartill staten för anstalten kommer att ökas med 19,450 kronor eller till 79,500 kronor;

b) förklara, att för ifrågavarande lektorsbefattningar aflöningen skall fördelas i lön och tjenstgöringspenningar med 2,600 kronor såsom lön och 1,400 kronor såsom tjenstgöringspenningar; samt

c) medgifva, att samtlige lektorer och läraren i verkstadsarbete vid anstalten må efter fem års väl vitsordad tjenstgöring åtnjuta ett ålderstillägg å lönen af 500 kronor och efter ytterligare fem års sådan tjenstgöring ett andra ålderstillägg likaledes af 500 kronor, med rätt för nuvarande lektorer och läraren i verkstadsarbete att i fråga om åtnjutande af ålderstillägg tillgodoräkna sig den tid, de efter sin utnämning i sådan egenskap tjenstgjort vid anstalten; att andre läraren i matematik, andre läraren i allmän kemi och läraren i skeppsbyggeri äfvensom läraren i frihandsteckning må efter fem års väl vitsordad tjenstgöring åtnjuta ett ålderstillägg af 500 kronor; att vaktmästaren vid anstalten må efter fem års väl vitsordad tjenstgöring åtnjuta ett ålderstillägg af 100 kronor och efter ytterligare fem års sådan tjenstgöring ett andra ålderstillägg likaledes af 100 kronor, med rätt för den nuvarande vaktmästaren att i fråga om ålderstillägg räkna sig till godo den tid, han efter sitt antagande till vaktmästare i sådan egenskap tjenstgjort vid anstalten; samt att dessa ålderstillägg må utgå af det under riksstatens åttonde hufvudtitel uppförda förslagsanslag; ålderstillägg.

Angående förändringar i staten för Chalmers tekniska läroanstalt. (Forts.)

Sedan utskottets hemställan upplästs, anförde

Herr Biesèrt: Herr talman! Mina herrar! Jag skall till en början be att få för utskottet betyga min tacksamhet för den välvilja, som utskottet visat genom att föreslå en så högst betydlig förhöjning af anslaget till Chalmers tekniska läroanstalt, och jag skall på samma gång be att få framhålla, att Riksdagen icke kan vara nog mycket mån derom, att undervisningen vid de tekniska läroanstalterna, särskildt de högre, blir så väl tillgodosedd som möjligt. Det är min fulla öfvertygelse, att det utmärkta sätt, hvarpå den tekniska undervisningen ordnats i Tyskland, varit en mägtig häfstång för den tyska industriens uppsving och konkurrensduglighet, likasom det är min öfvertygelse, att den omständigheten, att England försummat sin tekniska undervisning, bidragit till den tillbakagång inom den engelska industrien, till hvilken man nu kan finna spår. Under sådana förhållanden hade det naturligtvis varit mig kärt, om utskottet ansett sig kunna bifalla Kongl. Maj:ts förslag i dess helhet, men då nu utskottet på anförda skäl trott sig handla bäst så som det gjort, skall jag för min del icke göra något yrkande om ändring i detta afseende.

Deremot förekommer under mom. c) å sid. 34 en sak, som jag ber att få påpeka. Der föreslås, att samtliga lektorer och läraren i verkstadsarbete samt anstaltens vaktmästare skulle i fråga om erhållande af ålderstillägg få tillgodoräkna sig den tid, de i sådan egenskap tjenstgjort vid anstalten. Deremot hafva andre läraren i matematik, andre läraren i allmän kemi och läraren i skeppsbyggeri samt läraren i frihandsteckning icke enligt utskottets förslag tillagts en dylik förmån. Det synes mig ligga en orättvisa deri, att vissa af lärarne rönt en sämre behandling i detta afseende än andra, och derför tillåter jag mig, herr talman, hemställa, att i mom. c) af utskottets hemställan må efter orden »att andre läraren i matematik, andre läraren i allmän kemi och läraren i skeppsbyggeri äfvensom läraren i frihandsteckning må efter fem års väl vitsordad tjenstgöring åtnjuta ett ålderstillägg af femhundra kronor» inskjutas orden: »med rätt för den nuvarande andre läraren i matematik, andre läraren i kemi och läraren i skeppsbyggeri äfvensom läraren i frihandsteckning att i fråga om åtnjutande af ålderstillägg tillgodoräkna sig den tid, de efter sin utnämning i sådan egenskap tjenstgjort vid anstalten».

Jag framställer detta yrkande så mycket hellre, som jag var inne i Första Kammaren, då saken der behandlades, och i följd deraf kan upplysa, att samma yrkande der framställdes och, sedan det vunnit understöd af herr biskop Billing, blef af kammaren utan votering antaget.

Häruti instämde herrar *Ernst Carlson, Hedlund, Darin, Spånberg* och *Liljeholm.*

Angående förändringar i staten för Chalmers tekniska läroanstalt. (Forts.)

Herr Ivar Månsson: Herr grefve och talman! Jag skall icke motsätta mig det förslag, som af herr Biesèrt här framstälts, men jag vill till stöd för utskottets hemställan anföra, att densamma i detta hänseende fullständigt öfverensstämmer med såväl hvad styrelsen för anstalten i sitt förslag hemstält som ock med Kongl. Maj:ts proposition. Nu är det ju tydligt, att, om kammaren bifaller herr Biesèrts förslag, derigenom för de lärare, saken gäller, skulle beviljas en väsentlig förhöjning utöfver de aflöningsbelopp, Kongl. Maj:t för dem föreslagit, om de nemligen innehaft sina tjenster i mera än fem år, och de således genast skulle komma i åtnjutande af detta ålderstillägg. Emellertid tror jag, att man i detta fall ej behöfver hysa några konstitutionella betänkligheter, då ju utskottet i andra afseenden har nedsatt de af Kongl. Maj:t begärda anslagen, och jag tror derför, att det låter sig göra att bifalla herr Biesèrts yrkande, likasom jag kan förstå, att det är en sådan uppfattning, som dikterat Första Kammarens beslut i frågan. Man kan ju nemligen på detta sätt resonnera sig till, att det går för sig att i detta fall höja aflöningsbeloppen, men eljest synes det mig, som om man också kunde hafva den uppfattningen, att ett bifall till herr Biesèrts yrkande ginge utöfver den kongl. propositionen i detta fall.

Emellertid ber jag att få säga, att man inom utskottet alltid visat sig synnerligen mån om denna Chalmerska skola, likasom om våra tekniska skolor i allmänhet. Denna Chalmerska skola har på senare åren så mycket besvärat både Kongl. Maj:t och Riksdagen, att jag får säga, att jag för min del går med på herr Biesèrts yrkande hufvudsakligen af det skäl, att man må kunna hoppas att åtminstone den närmaste tiden slippa att behandla staten för Chalmers tekniska läroanstalt. I öfrigt ber jag att få säga, att det förslag, som här föreligger från utskottet, innebär en så väsentlig förhöjning af lönerna, från de högsta till de lägsta, att jag anser, att alla borde kunna vara nöjda med detsamma. Här föreslås icke allenast en väsentlig förhöjning af lönerna med 30 à 35 %, utan här anvisas också ett högst väsentligt belopp, nemligen 8,100 kr., till assistenter och extra lärare, och dessutom föreslås under punkt 2 ett väsentligen ökadt belopp till arbetsbiträden och dylikt, så att nog synes det mig, som om alla bort vara nöjda med det förslag, som här föreligger.

Emellertid skall jag på de skäl, som jag tagit mig friheten här anföra, icke motsätta mig det yrkande, som herr Biesèrt gjort, och jag får derför yrka bifall till utskottets hemställan med den af honom föreslagna förändringen.

Öfverläggningen var härmed afslutad. Efter af herr talmannen framstälda propositioner biföll kammaren utskottets hemställan med den af herr Biesèrt föreslagna ändring deri.

Punkten 2.

Hvad utskottet hemstält bifölls.

§ 8.

Angående inrättande af regelbunden ångbåtsförbindelse mellan Stockholm och Reval m. m.

Å föredragningslistan fans härefter upptaget statsutskottets utlåtande n:o 79, med anledning af två inom Riksdagen väckta motioner afseende inrättande af dels en regelbunden ångbåtsförbindelse mellan Stockholm och Reval, dels ock en ångfärjeförbindelse mellan hamn i Skåne och Lübeck.

Sedan *punkten 1* föredragits, anförde

Herr Wallenberg. Herr talman! Trots det att utskottet påyrkat, att nu ifrågavarande motion icke må till någon Riksdagens åtgärd föranleda, kan jag icke annat än vara belåten med den motivering, af hvilken utskottet låter denna sin hemställan åtföljas. Detta kunde också hafva föranledt mig att icke vidare orda om saken, men då denna fråga om förbättrade kommunikationer utöfver våra gränser är en fråga, som under den närmaste tiden sannolikt kommer att stå på dagordningen, skall jag tillåta mig att en kort stund taga kammarens uppmärksamhet i anspråk och anföra några omständigheter, som jag anser i denna fråga vara förtjenta af beaktande.

Till hvilket ekonomiskt system man än inom ett land må ansluta sig, torde det vara lätt att inse, att goda kommunikationer äro af behofvet påkallade.

Det ekonomiska system, till hvilket vi anslutit oss, har framkallat en storartad industri, hvilken, då den icke längre kan nöja sig med afsättningen endast till landets egna inbyggare, så småningom måste gå under, om den icke kunde finna möjligheter till afsättning på andra marknader. Derigenom att vår inhemska industri har blifvit skyddad, har den kunnat göra betydande framsteg, och då i sammanhang härmed allt flere slå sig på samma tillverkning, måste en öfverproduktion uppstå, om endast den inhemska marknaden skall vara afnämare för de producerade varorna. Följden häraf måste i sin ordning blifva den, att en allmän krasch uppstår, hvilken otvifvelaktigt måste föranleda stora förluster. Det är derför, som det är nödvändigt att se till, att åtgärder vidtagas för främjande af vår export, så att vår inhemska industri måtte finna afnämare för sina produkter.

Det har också varit detta syfte, som varit den ledande tankegången för mina motioner; och denna tankegångs rigtighet bestyrkes både nu och fordom hos de nationer, som egnat sig åt handel och industri.

Historien utvisar, att de nationer, som kommit till välstånd

genom handel och industri, varit de, som förskaffat sig goda kommunikationer. Fenicierna, venetianerna och genuesarne samt i vår omedelbara närhet hanseaterna ådagalade detta.

Angående inrättande af regelbunden ångbåtsförbindelse mellan Stockholm och Reval m. m. (Forts.)

Och detsamma gör sig i dag lika mycket gällande. Det nu pågående kriget i Kina ådagalägger detta. Hvad är det väl, som tvisten der gäller de olika nationerna emellan? De önska ernå den ena eller andra fördelen. Deras innersta sträfvan går just ut på att komma åt sådana hufvudpulsådror, som äro af betydelse för den blifvande handeln och för afsättningen af industriella alster. Denna omständighet torde väl till fullo visa vigten af att hvarje land beaktar det stora värdet af goda kommunikationer. Visserligen proklamerar man i Kina, att det är »den öppna dörrens» politik, som man vill göra gällande; engelsmännen säga, att de blott vilja anlägga jernvägar och transportleder för att i det allmännas intresse ordna kommunikationer till det inre af landet, och att det står en hvar öppet att begagna sig af dessa i och för afsättningen af sina artiklar. Men trots dessa försäkringar och trots talet om den öppna dörrens politik, är det dock påtagligt, att det för engelsmännen är en alldeles speciel fördel att få anlägga kommunikationslederna, ty de ha nog räknat ut, att afsättningen af produkter i första hand skall komma engelska fabrikanter och köpmän till godo. Inseende detta söka naturligtvis de andra magterna att bestrida engelsmännen ensamrätten att anlägga och ega dessa jernvägar och transportleder, för att icke deras respektive fabrikanter och köpmän skola på något sätt komma i en sämre ställning.

För oss, som endast tillfälligt och i ringa mån deltaga i handeln på dessa stora afsättningsområden för manufakturvaror, måste det naturligtvis ligga så mycket mera vigt uppå att tillse, att de områden, der vi kunna afsätta våra produkter, äfven blifva af oss använda. Härvidlag är det, såsom jag tillåtit mig framhålla i min motion, de oss angränsande länderna, som för oss utgöra de vigtigaste afsättningsområdena, och det är derför af behofvet påkalladt, att våra kommunikationer med dessa länder äro af den beskaffenhet, att våra produkter kunna fraktas dit utan allt för stora kostnader.

För att belysa, huru pass vigtigt det är att undanrödja de olägenheter, som äfven skenbart små omständigheter medföra, kan exempelvis anföras den smala landtungans vid Suez inverkan på verldshandeln. Väl var detta näs smalt, och väl kan det förefalla ha varit en obetydlighet, att då kanalen der icke fans, endast låta urlasta varorna och föra dem tvärs öfver näset till det på andra sidan väntande fartyget. Som bekant, seglade man i dess ställe äfven från medelhafshamnarne rundt hela Afrika under ofta mycket svåra omständigheter. Ett liknande förhållande eger rum än i dag ifråga om transport af vissa varor, som icke kunna bära jernvägsfrakt, från New-York till San Francisco; i stället för att sjöledes föra dem till Panama och der med jernväg frakta dem öfver till närmaste

Angående inrättande af regelbunden ångbåtsförbindelse mellan Stockholm och Reval m. m. (Forts.)

hamn å andra sidan näset vid Stilla oceanen, föredrager man att låta dem gå med fartyg rundt om hela Sydamerika förbi Kap Horn upp till San Francisco. Det är, som jag velat påvisa, ibland synnerligen små omständigheter, som kunna förorsaka, att man icke kan deltaga i den stora internationella konkurrensen vid afsättningen af industrialster, och det är just dessa små omständigheter, som vi måste söka förekomma, om vi skola kunna hafva någon utsigt att kunna komma jemsides med andra på det industriella området täflande länder. — Detta om kommunikationernas betydelse i allmänhet.

Granskar man åter de särskilda fallen, torde det vara i ögonen fallande, att det härvidlag är vissa allmänna satser som göra sig gällande. Några sådana grundsatser, som gälla den utländska samtrafiken och hvilka blifvit framstälda af en mycket framstående och högt bildad jernvägsman, skall jag här be att få citera. Han säger bland annat.

att »sjelfständiga stater i handels- och tullpolitiska frågor — — — gifvetvis stå såsom motståndare mot hvarandra»; och vidare,

»att många varuslag finnas, som tvenne grannländer i öfvervägande grad antingen begge förbruka eller ock begge afyttra, hvilket föranleder konkurrens emellan de båda länderna på verldsmarknaden» och försök att tillvälla sig fördelar; och slutligen påpekar han,

att »hvarje land företrädesvis vill handla direkt med de länder, som köpa dess tillverkningar och producera de varor, som det behöfver; i följd hvaraf handelspolitiska konflikter med de närmaste grannländerna uppstå, så snart dessa genom mellanhandel söka draga vinst af ett handelsutbyte, som kan besörjas utan deras mellankomst.»

Med dessa satser ådagalägges, att trots alla vänskapsband i politiskt hänseende eller på kulturella grunder måste man tänka sig den möjligheten — och den är snart sagdt redan verklighet — att det på det ekonomiska området uppstår sådana meningsskiljaktigheter och sådana intressekonflikter emellan två närliggande länder, att deras intressen blifva diametralt motsatta. Detta är ju också påtagligt, då de producera ungefär samma varuslag och följaktligen ha samma produkter att afyttra. Att derjemte den marknad, der det är passande för Sverige att afsätta sina produkter, är just densamma som äfven passar för Danmark, är lika påtagligt. Dessa två länder äro således, handelspolitiskt sedt, alldeles bestämda motståndare, i trots af att de hafva många och i flera fall fullt naturliga gemensamma intressen.

Vid inrättandet af kommunikationer mellan vårt land och afsättningsområdena för våra artiklar, å ena sidan Ryssland och å andra Tyskland, ligger det synnerlig vigt uppå att beakta dessa nu påpekade omständigheter. Samme författare, som jag nyss åberopat, säger härom, att vi böra »*ständigt hafva Sveriges handelspolitiska*

Angående inrättande af regelbunden ångbåtsförbindelse mellan Stockholm och Reval m. m. (Forts.)

fördelar i ögonsigte», och man må vakta sig för att anse samtrafiksfrågor såsom allenast specifika jernvägsangelägenheter. Om man således vid inrättandet af kommunikationer till de marknader, dit våra varor måste söka sig, förbiser den omständigheten, att man skall söka komma till denna marknad på den mest direkta vägen, utan att hafva något samband med sådana grannland, som hafva samma intressen, begår man ett handelspolitiskt misstag, af hvilket landet har uppenbar skada.

Då nu utskottet insett vigten af att vår handelsbalans med utlandet måtte bli gynsammare, och äfven uttalat sig för önskvärdheten af att åtgärder må vidtagas för att våra kommunikationer med grannländerna, särskildt afseende godstrafiken, måtte blifva ordnade på ett bättre sätt, än för närvarande i allmänhet är fallet, så kan jag, såsom jag nyss sade, naturligtvis icke annat än känna mig tillfredsställd med utskottets motivering.

Jag skulle emellertid derjemte hafva önskat ett uttalande om att, då ett förslag i den rigtningen kommer under diskussion, man icke måtte förbise den hufvudsakliga betydelse, som ligger uti inrättandet af sådana ångbåtsförbindelser, som afse att sammanknyta vårt lands jernvägsnät med jernvägsnäten i grannländerna, och att sjelfva den stora hufvudsaken icke måtte bortskymmas af sådana bisaker, som göras gällande af ortsintressena utefter våra kuster. Jag väntar sålunda, att det utan tvifvel skall bli en täflan mellan åtskilliga af våra kuststäder för att få bli utgångspunkt för en dylik ångbåtslinie. Men jag tror, att man har stora skäl att helt och hållet bortse från dessa ortsintressen och i stället rigta uppmärksamheten på att en kommunikationsled må komma till stånd med regelbunden trafik, och att å denna linie koncentreras försändningen af det gods, för hvilket vi måste bereda afsättning.

Jag vill vidare påpeka, att, då jag i motionen omtalat, att jag framkommit med densamma hufvudsakligast derför, att jag inom handels- och sjöfartskomitén stod allena om den meningen, att man borde vidtaga grundligare undersökningar i främsta rummet med afseende å de linier, som skulle sammanknyta vårt land med grannländerna, så berodde det derpå, att jag ansett mig hafva både rättighet och skyldighet att framhålla, att komitén icke velat upptaga denna fråga så grundligt till behandling, som jag skulle hafva önskat. Om jag således ifrån någon medlem af denna komité skulle få några erinringar i detta afseende, vill jag i förväg hafva angifvit, att orsaken, hvarför jag framkommit med mitt förslag, är att här få beaktadt, dels att jag tar bestämdt afstånd ifrån alla funderingar om att vi skola slå oss på några stora linier till Asien och Sydamerika, dels ock att jag velat på det kraftigaste ådagalägga vigten af att upprätta goda förbindelser med våra grannländer.

Herr talman, jag har intet yrkande att göra.

Angående inrättande af regelbunden ångbåtsförbindelse mellan Stockholm och Reval m. m. (Forts.)

Herr Brodin: Herr talman! Då motionären, som varit ledamot af handels- och sjöfartskomitén och der reserverat sig till förmån för den sak, hvarom han här motionerat, i denna sin motion icke fullt rigtigt refererat komiténs betänkande och beslut, anser jag mig ha skäl att här säga några ord.

Jag vill då först påpeka, att motionären i sin motion säger:

»Handels- och sjöfartskomitén har ock sysselsatt sig med dessa angelägenheter och för sin del tillstyrkt, att kommunikationerna såväl till Ryssland som till Tyskland borde förbättras. *Komiténs betänkande* beträffande de åtgärder, som erfordrades för upphjelpande af handeln, tog dock närmast form i förslag till upprättande af förbindelser till *norra och södra Amerika samt till Ostindien.* Och åt undersökningen af kostnaden för dylika förbindelser har komitén egnat en omständlig pröfning.»

Nu skall jag först och främst be att få erinra om att komitén angående förbindelsen med Tyskland icke framstält några förslag alls, och vidare, att den heller icke i första rummet uppgjort några förslag rörande förbindelser med norra och södra Amerika samt Ostindien. Hvad komitén föreslagit är för det första, att ett understöd till en linie Gefle—Finland skulle utgå med ett belopp af högst 25,000 kronor; vidare har komitén föreslagit, att »till uppehållande, hufvudsakligen enligt ofvan angifna plan, af regelbunden ångfartygsförbindelse på en linie Gefle (Harnäs)—S:t Petersburg (via Hangö)—Björneborg (Räfsö)—Gefle må anvisas statsmedel till belopp af högst 25,000 kronor årligen, att utgå under de vilkor och de närmare kontroller, som må pröfvas erforderliga». Och i sista momentet har komitén hemstält, att, »för åstadkommande af regelbundna ångfartygsförbindelser mellan Sverige och transatlantiska länder, statsmedel må varda anvisade att, under de vilkor och de kontroller, som må pröfvas erforderliga, användas till understödjande, i den mån sådant finnes behöfligt, af dylika ångfartygsförbindelser, vare sig genom lemnandet af årligt understöd till bestämda belopp åt de rederier, som komme att uppehålla linierna, eller på sådant sätt, att understödet komme att utgå med visst belopp per ton och tillryggalagd väglängd.»

Af det upplästa torde framgå, att motionären icke rigtigt refererat hvad komitén i sitt betänkande uttalat. Och hvad dessutom beträffar uppgifterna angående de stora belopp, som komitén skulle hafva föreslagit till förbindelser med Sydamerika och Ostindien, så är förhållandet det, att komitén uti dessa afseenden icke föreslagit någonting alls. Men komitén har låtit inom sig uppgöra kalkyler, som komitén i sin helhet dock icke velat godkänna såsom sitt förslag, utan dessa kalkyler uppgjordes under vissa förutsättningar för att visa, huru afskräckande det i sjelfva verket vore att upprätta sådana reguliera linier.

Nu har motionären framkommit med förslag till en linie Stockholm—Reval och dervid uppgjort kalkyler, som visa, att en summa

Angående inrättande af regelbunden ångbåtsförbindelse mellan Stockholm och Reval m. m. (Forts.)

af omkring 310,000 kronor i statsunderstöd skulle för ändamålet erfordras. Jag ber att i detta sammanhang få upplysa, att jernkontorets fullmägtige till Kongl. Maj:t inkommit med en anhållan om subvention för en linie Stockholm—Reval, emedan det vore förenadt med så stora svårigheter att få gods öfver till Ryssland med de finska båtarne, dels derför att dessa båtar vore passagerarebåtar, dels derför att frakterna vore så höga. Hvad som erfordrades vore derför att bereda lägenheter för en billig godstransport. Då ansåg komitén, att för detta ändamål kunde ett par mindre lastbåtar, som gjorde en tur i veckan, vara tillräckliga, och föreslog på grund häraf: »att, till uppehållande, hufvudsakligen enligt ofvan angifna plan, af regelbunden ångfartygsförbindelse mellan Stockholm och Reval, eventuelt S:t Petersburg, må anvisas statsmedel till belopp, som finnes erforderligt och som af komitén upptages till 75,000 kronor årligen, att utgå under de vilkor och närmare kontroller, som må pröfvas behöfliga». Motionären har nu uppgjort kalkyler för två båtar till ett pris af 350,000 kronor hvardera, hvilka beräknats medföra endast 100 ton, äfvensom en reservbåt till samma pris. Då dessa båtar skulle vara afsedda äfven för passageraretrafik, har han beräknat kostnaderna till dessa höga belopp. I betraktande af båtarnes snabbhet och kostnaderna för passagerarnes beqvämligt, ser det ut, som om han härvidlag mera tänkt på en posttrade, sådan som den mellan Trelleborg och Sassnitz, än på en linie, trafikerad med lastbåtar, som för den svenska exporten är mera af behofvet påkallad.

Jag har velat fästa uppmärksamheten på dessa omständigheter för att visa, att den kritik af komiténs utlåtande, som motionären i sin motion framlagt, icke är att taga för kontant — han borde hafva låtit bero dermed, tills betänkandet efter vidare granskning förelegat.

För resten vill jag påpeka, att jag icke tror, att det endast är kommunikationerna, som föranleda exporten, ty utvecklingen af densamma är också beroende på tullagstiftningen — det finnes något som kallas tullar, som mången gång resa sig som en mur och hindra exporten till andra länder.

Jag ber att få yrka bifall till statsutskottets förslag.

Herr Centerwall: Herr talman, mina herrar! De föregående talarne hafva uppträdt såsom sakkunnige i ämnet. Jag har begärt ordet såsom representant för staden Söderhamn. Men jag tror dock, att äfven jag skall kunna anföra något, som är hemtadt ur de sakkunniges fatabur. Herr Wallenberg undanbad sig, att små ortsintressen skulle blanda sig in vid afgörandet af en så stor fråga som denna. Men jag tror dock, att de ortsintressen, hvarom jag nu ämnar tala, kunna sägas vara en lokalpatriotism med fosterländsk bakgrund.

Om vi tänka på Sveriges sjökommunikationer åt öster, finnes

Angående inrättande af regelbunden ångbåtsförbindelse mellan Stockholm och Reval m. m. (Forts.)

ingen bättre och naturligare väg än den trade, som skulle gå ifrån Björneborg med dess uthamn Räfsö till Söderhamn med dess uthamn Stugsund eller i förekommande fall till Ljusne, hvilken ort som bekant ligger endast ett kort stycke från Söderhamn. Jag skall nu visa, hvarför jag tror detta; det är icke bara derför att jag representerar staden Söderhamn.

Om vi tänka på de finska hamnarne, lider Hangö af den olägenheten, att under vintern ofta stora svårigheter erbjuda sig för navigeringen in till densamma, och detsamma är fallet med Nystad och Åbo. Räfsö ligger deremot på det viset, att Kumo elf, som med en väldig vattenmassa rinner ut i hamnen, på så sätt sargar sönder isen, att hamnen nästan ständigt är öppen. Den hade under vintern 1895—1896 icke frusit mer än tio gånger och blott för en mycket kort tid hvarje gång. På samma sätt finnes i närheten af Söderhamn vid Ljusne en ständigt öppen nödhamn.

Nu är att märka, att detta är den kortaste vägen mellan Sverige och Finland, den är endast 140 sjömil, d. v. s. 40 sjömil kortare än vägen från Hangö till Stockholm.

Härtill kommer ännu något annat Den stora exporten från Ryssland till England — inklusive emigranterna — skulle, om vi inrättade oss rigtigt, kunna fås att gå öfver Sverige. Ty naturligtvis kommer den att gå den kortaste vägen, i synnerhet när denna till så stor del går öfver land. Och den bör då gå ifrån Björneborg och Räfsö till Söderhamn. Det finnes visserligen ännu icke någon jernväg byggd mellan Björneborg och Räfsö, men det är blott en tidsfråga, när en sådan kommer till stånd. Staden Björneborg har anslagit en million finska mark för att hålla staten skadeslös, derest företaget ej skulle visa sig vara rentabelt. Vidare har staden Björneborg anvisat flere hundra tusen mark till hamnarbeten vid Räfsö. Och det finnes redan en jernväg mellan Björneborg och Mäntyluoto, till hvilken ort fartygen kunna gå upp. Och det är icke tu tal om, att icke äfven Söderhamn skall anslå de medel, som för ändamålet kunna vara behöfliga, om det gäller att få till stånd en trafikled från Ryssland öfver Finland den nu angifna kortaste vägen öfver Söderhamn. Som det nu är, finnes ingen närmare isfri hamn än Trondhjem. Jemför man de olika fraktsatserna, skall man emellertid finna, att det är precis lika billigt att låta föra de exporterade varorna denna väg öfver Söderhamn och sedan på jernväg öfver Trondhjem som från Hangö på fartyg till England.

Häruti ligger ett stort framtidsperspektiv. Det torde vara allmänt bekant, att mägtiga krafter både i Norge och i Sverige äro i rörelse för att åstadkomma en jernväg, som skall gå från Orsa i Dalarne till Elfverums station på den norska statsbanan. Och när banan till Bergen bygges, är ju blott en tidsfråga. Det uppstår således i detta fall nästan en rät förbindelselinie mellan Söderhamn och Kristiania, ja, mellan Björneborg—Söderhamn—Orsa—Bergen och England.

Angående inrättande af regelbunden ångbåtsförbindelse mellan Stockholm och Reval m. m. (Forts.)

Då nu Björneborg står i direkt förbindelse med S:t Petersburg, kommer således denna förbindelseled att blifva den kortaste och billigaste vägen mellan S:t Petersburg och England.

Här sammanfalla sålunda svenska, finska och norska intressen; de små lokalintressena sammanfalla med de stora internationella.

Jag vill slutligen nämna, att de uppgifter, jag meddelat, äro hemtade från en sakkunnig undersökning, som stått mig till buds.

Herr talman! Jag har naturligtvis intet yrkande att framställa.

Herr Wallenberg: Det var en mycket intressant omständighet, att det finnes så stort intresse för denna sak i Söderhamn, men jag tror, att samma slags intresse nog också skall vara till finnandes i de norrländska kuststäderna från Gefle, Sundsvall, Örnsköldsvik och vidare uppåt. Den förmodan, jag nyss uttalade, var sålunda icke så origtig. Ty det synes ju, att den ganska snart blifvit besannad.

Vidkommande emellertid hvad herr Brodin nämnde med afseende på handels- och sjöfartskomitén och då vi i fråga om dessa angelägenheter i viss mån voro af olika meningar, var det att vänta, att han skulle inlägga sin gensaga mot hvad jag i min motion och äfven här i kammaren yttrat. Men nog får det väl ändå anses egendomligt, att komitén, såsom man vid genomläsandet af dess betänkande kan finna, företagit utomordentligt minutiösa undersökningar med afseende på kostnaden för upprättande af förbindelser med aflägsnare länder, men deremot beträffande frågan om förbättrade kommunikationer med Ryssland affärdade den helt knapphändigt.

Siffran 75,000 kronor, hvartill komitén uppskattat den föreslagna liniens värde för handeln, måste ock anses för mycket »approximativ», då den icke åtföljes af någon som helst undersökning. Jag tager ock för gifvet, att, när betänkandet remitterats till vederbörande myndigheter och blir underkastadt kritik, man skall känna sig förvånad öfver det resultat, till hvilket komitén kommit i fråga om dessa 75,000 kronor.

Herr Smith.: Herr talman, mina herrar! I herr Wallenbergs motion kan jag i likhet med utskottet ej instämma.

Jag vill nu icke fästa mig vid herr Wallenbergs motivering, deri han bland annat påstår, att jordbruket i Danmark gått framåt uteslutande på grund af de förbättrade kommunikationerna och de danska köpmännen. Hvad dessa senare angår, tror jag, att han kan hafva rätt. Men jag tror å andra sidan, att man företrädesvis får skrifva uppblomstringen af det danska landtbruket på den stora idoghet, som är ett utmärkande drag i den danska nationalkarakteren.

Motionären säger på ett ställe i sin motion: »Jag har ock framhållit, att den stora sjöfarten i och för sig enligt mitt förmenande

Angående inrättande af regelbunden ångbåtsförbindelse mellan Stockholm och Reval m. m. (Forts.)

är en så god näring, att den icke annat än i undantagsfall bör behöfva någon direkt hjelp i annat afseende än anskaffande af kapital *och modernisering af befintliga institutioner.*» Ja, hvad hans »modernisering af befintliga institutioner» angår, skall jag mycket gerna vara med derpå, i synnerhet om han dermed menar förbättrade försigtighetsanstalter ombord å fartygen. I sina kostnadsförslag rörande de ångbåtar, som skulle komma att gå på den nya linien, har herr Wallenberg upptagit kol à 0,8 kilogram pr indikerad hästkraft. Ja, det är ju möjligt, att det kan gå med nya förbättrade maskiner, så härom vill jag ej disputera. Men han har tagit upp posten »reparationer och haverier» till 5,000 kronor. Hvarifrån han fått denna siffra vet jag ej. Men icke kan det väl vara af erfarenheten från den nuvarande kontinentalrouten. Ty jag tror att reparationerna der vida öfverstiga denna summa, kanske med en nolla till om året. Det ser också ut som en tanke, när han strax efteråt upptager posten »tvätt» till det ganska afsevärda beloppet af 1,000 kronor.

Utskottet påpekar handels- och sjöfartskomiténs arbete och säger: »Då emellertid förslag, berörande bland annat dessa frågor, afgifvits af handels- och sjöfartskomitén, hvilken i december 1900 afslutat sina arbeten, och komiténs betänkande för närvarande är beroende på Kongl. Maj:ts pröfning, samt utskottet är förvissadt, att äfven de i förevarande motion framhållna önskningar och väckta förslag, hvilka dels redan äro af komitén behandlade och dels ytterligare innehållas i motionärens vid komiténs betänkande fogade reservation, dervid skola röna tillbörligt beaktande, anser utskottet det icke vara lämpligt, att Riksdagen på frågans nuvarande ståndpunkt uttalar sig om de i motionen föreslagna åtgärderna, utan synes Riksdagen böra afvakta det förslag i förevarande ämne, som Kongl. Maj:t kan komma att efter ytterligare utredning och noggrann pröfning för Riksdagen framlägga», och utskottet anser derför, att det kunde anstå med denna motion tills vidare. Jag är af precis samma mening som utskottet, oaktadt de varma sympatier jag hyser för förbättrade transmarina kommunikationer. Men det funnes ett ytterligare skäl för denna ståndpunkt, som vi, herr Kinnman och jag, förut framhållit, men som jag skall be att få än en gång beröra, äfven med fara att blifva enformig.

Med subsidier till kontinentalrouten Trelleborg—Sassnitz, med 30,000 kronor om året till sjömanshusen, med lag om inteckning i fartyg, hvartill såsom korrolarium följer en marin hypoteksbank med en bankdirektörsplats och med ytterligare förslag, nu hvilande hos Kongl. Maj:t, anser jag, att redareintresset tillsvidare bör känna sig belåtet och så styrkt och understödt, att det ej såsom i andra länder behöfver anstränga sina egna fötter för att stå och gå. Derför: Förrän något blifvit åtgjordt för att skydda de sjöfarande sjelfva genom förbättrade säkerhetsanordningar ombord å fartygen, kommer jag ej att rösta för ökade fördelar åt rederierna. Jag kommer

Angående inrättande af regelbunden ångbåtsförbindelse mellan Stockholm och Reval m. m. (Forts.)

ej att göra det, förrän erfarenheten visat, att de vilja göra några medgifter åt dem, som äro af redarne beroende.

Det gäller icke lifvet med inrättande af subsidierade router, men det gör det med afseende å de af herr Kinnman och mig föreslagna inspektionerna och säkerhetsåtgärderna ombord.

Jag skall till sist be att få uppläsa några rader, hvilka stå att läsa i en spridd göteborgstidning.

»Ett sorgligt faktum, ja, ett rigtigt upprörande faktum är, att — enligt hvad »Affärsvärlden» upplyser — under förlidet år 22 svenska och norska fartyg spårlöst försvunnit. *Man ryser vid tanken på besättningarnas öde, och då man besinnar, att den nämnda siffran endast gäller Skandinavien* och sålunda måste mångdubblas för att angifva det ungefärliga antalet af nationers fartyg, som årligen på detta sätt med man och allt begrafvas i djupet, kan man ej frigöra sig från den tanken, att kontrollen öfver sjövärdigheten af de fartyg, som tillåtas gå till sjös, måste vara otillfredsställande. Någon ändring i detta förhållande är väl ej heller att vänta, förrän den officiella, obligatoriska besigtning, som passagerarefartyg underkastas, jemväl utsträckas till lastfartyg, vare sig ångare eller seglare. Att osjövärdiga fartyg, som förgäfves sökt såväl klass som assurans, opåtaldt skola få mönstra besättningar och företaga hvilka resor som helst, är i sjelfva verket upprörande.

I sammanhang härmed förtjenar ett nära nog mystiskt förhållande att påpekas. Det framgår nemligen af de månatliga statistiska haverirapporter, som utgifvas af franska Veritas, att under förlidet år icke mindre än 7 svenska och norska fartyg på den jemförelsevis korta resan från Boness i Skottland till Sverige och Norge totalt förolyckats, och af dessa ha 5, säger fem, spårlöst försvunnit. Dessutom saknar man hvarje underrättelse om ännu ett i Skandinavien hemmahörande fartyg, som i början på detta år afseglade från Boness med last hem. Hvar skall man nu söka anledningen till detta egendomliga förhållande, som knappt synes kunna tillskrifvas en slump? Frågan står ännu öppen, men det vore särdeles önskvärdt, att herrar skeppsredare och assuradörer egnade den tillbörlig uppmärksamhet.

Antager man nu, att hvarje fartyg haft en besättning af 10 man, så är härigenom bevisadt, att 220 man, sannolikt starka, friska karlar, omkommit på ett sätt, som visserligen ej kan bevisas, men som måste berott på dåliga, för hårdt lastade och möjligen för fåtaligt bemannade fartyg. Och likväl skulle vi ej behöfva vidtaga åtgärder för att förhindra sådana tilldragelser!

Herr talman! På grund af hvad jag anfört, får jag tillstyrka bifall till utskottets förslag.

Herr *Kinnman* instämde häruti.

Herr Byström: Herr talman, mina herrar! Blott några ord.

Angående inrättande af regelbunden ångbåtsförbindelse mellan Stockholm och Reval m. m. (Forts.)

Jag är visserligen icke någon, som kan yttra mig såsom fackman i detta ärende. Jag kan på sin höjd yttra mig såsom en kanske flitigare resenär på sjölinierna än åtskilliga andra kammarledamöter. Men vare härmed huru som helst.

Jag vill emellertid säga, att motionären, som i sitt yttrande uttalade sin belåtenhet med utskottets utlåtande, föreföll mig hafva begärt mycket, men nöja sig med litet. Ty detta utskottets utlåtande, som omfattar 31 sidor, har egentligen blott en sida, som kan kallas utskottets utlåtande. Det öfriga är blott referat. Att utskottet välvilligt refererat motionen, kan hafva sin betydelse. Men jag tycker, att utskottet skulle hafva kunnat något mera positivt uttala sig gynsamt för den här saken.

Det är visserligen en uppoffring, som kommer att fordras af staten, derest dessa ångbåtslinier skola komma till stånd, särskildt den, hvarom här är fråga, nemligen den till andra sidan Bottenhafvet. Men jag tror, att det är en utgift, som i längden indirekt eller direkt betalar sig.

Vidare anser jag, att om man kan skapa en stark handelsflotta, som kan räknas såsom *Sveriges* handelsflotta, bör detta kunna anses också såsom ett stärkande af försvaret. Jag vill icke nu illustrera detta på sätt jag kunde göra. Men jag vill uttala den meningen, att man kunde hafva väntat litet mera välvilja från utskottet för en sak, som dock är så vigtig, som denna är.

Och om man särskildt tänker på förbindelsen mellan Sverige och vår östra granne, tycker jag, att det är beklagligt, att vi på det området icke hafva någon sjöfartsförbindelse, som kan sägas vara vår egen. Om det kan gå för vår östra granne att ha en sådan linie, hvarför skulle det icke gå äfven för oss att hafva en. Och har vår östra granne ansett det vara värdt att understödja en sådan linie, tycker jag, att äfven vi borde anse det vara värdt att lemna understöd till en sådan.

Jag har intet yrkande att göra.

Häruti instämde herr *Lundgren*.

Vidare till anteckning förekom icke. Hvad utskottet hemstält bifölls.

Punkten 2.

Bifölls jemväl.

§ 9.

Statsutskottets slutligen föredragna memorial n:o 80, angående afsättande, i anledning af 1900 års statslåns upptagande, af medel för amortering af statsskulden, blef af kammaren bifallet.

Kammarens ledamöter åtskildes häruppå kl. 3,29 e. m. för att åter sammankomma kl. 7 e. m., då detta sammanträde enligt utfärdadt anslag skulle fortsättas.

In fidem

E. Nathorst Böös.